

ГРИГОРЬЕВ П. Г.
МЭЛЬЭШОВ С. Й.

ЫШКЭ ЙЫЛМЫ

ТЫМЭНЬМЫ КНЬИГӘ
КЫРЫК МАРЫ ШКОЛЫШТЫ
2-шы И ТЫМЭНЬШЫВЛӘН

УЧПЭДГИЗ
МОСКВА
1932

~~11-8/11-73~~ - Мар: А.
13-473

П. Г. ГРИГОРЬЭВ тон С. Й. МЭЛЬЭШОВ

БІШКЭ ЙБІЛМБІ ТЫМЭНЬМБІ КНЬИГÄ

КЫРЫК МАРЫ ШКОЛЫШТЫ
2-шы и ТЫМЭНЬШБІВЛÄЛÄН

инв. № 1841

Б. в. 1933 г.
Ц. 1933 г.
№ 165

У Ч П Э Д Г И З
МОСКЫВА 1932

Ответ. редактор *Алексеев З. А.* Технич. редактор *Рожин Вл.* Книга сдана
в набор 28/IX 1932 г. Подписана к печати 4/XII 1932 г. Учгиз № 3286 п. 4^{1/2}
Бумага 62×93 см. 73216 тип. знак. на 1 бум. л. Бум. листов 6750
Уп. Главлита Б-25234 Заказ № 1268, Тираж 3000 экз.

17-я типография треста «ПОЛИГРАФКНИГА», Москва, Шлюзовая наб., 10.

П Ы Т Ä Р И Ш К Ы Д Э Ж.

I. Кэлэсѳмәш.

Шайа.

Васльи рисуйаш чийм нәлнәжы. — Äтьәмлән нәлбиктѳшәш — манын Васльи шанән каштәш.

Васльин әтьәжы пазарыш кәәш шагалын. — Äтьи, мѳләнәм рисуйаш чийм нәл — манәш Васльи, шанымыжым кэләсә.

— Йара. Мондымашкыц мѳләнәм пумага ләштыкәш сирәлтәмә — манәш әтьәжы.

Васльи сирә: — Мѳләнәм рисуйаш чийм нәл. — Сирәлтәәт, әтьәжылән кычыкта.

Васльин әтьәжын пазаргыц толмыжым Сомок ужынат, Васльилән кэләсэн:

— Äтьәт пазаргыц толы. — манын.

Васльи йѳләрәк токыжы кыргыжәш. Äтьәжы чийм нәлбн кандән.

* * *

Äтьәжы Васльигыц йадыштәш: — Тагачы йажон тымәннѳц? — манәш.

Васльи шайыштәш:

— Мынь йажон лыдым.

— Иван бш кәрт.

— Миколай чәрнылам вилән шуш.

— Хөдөр тымәнәш митә.

— Тагачы трактырым анчаш каштынна.

Йатмашвлә:

Васльи әтьәжылән махань шанымашым кэләсэн? Мам сирән пуән?

Шанымашыжым кэләсѳдә ылгәцѳ, әтьәжы пәлә ылын вара?

Сомок мам кэлэсэн?
Атъажы йатмашэш Васлы мам-мам кэлэсэн пуэн? Мам шайыштын? Шайаштыжы маньар кэлэсымаш?

Паша:

Васлын кэлэсымашвлэштым пасна сирэн нэлдэ. Вара атъажын кэлэсымашвлэм сирэн нэлдэ. Эчэ Сомокыным сирыда.

Пынцалмаш:

1. Шанымынам кэлэсэнэят, йалат пэлэт. Шанымым кэлэсэн пуаш лиэш, сирэн пуаш лиэш.

2. Йатмы годым кэлэсэнэ. Тиды кэлэсымаш лиэш. Йаттэят шанымынам кэлэсэнэ. Тидымат — кэлэсымаш-манына

3. Шайышмы годым кэлэсымашвлэм кэлэсэнэ. Шайа кэлэсымашвлэш пайылалтэш.

Кэлэсымашвлэм кыцэ айырымла

А

Йыт лин. Колхозыштышвлэ амалаш кодыныт. Оты лошты имниввлэ каштыт. Вйт тырышты тыл йыла. Сомок тыл сага шалга. Качкаш шолтат.

Б

Йыт лин. Колхозыштышвлэ амалаш кодыныт оты лошты. Имниввлэ вйт тырышты каштыт.

Тыл йыла. Сомок тыл сага шалга.
Качкаш шолтат.

Тышләш:

Кок шайагә рашкыдын лыдын пудаат, тәнгәштәрәдә:
Кок шайаштат шамаквлә икток ылыт, аль агыл?
Иканьок сага-сага шынщын кәят, аль укә?
Кәләсәмәшвлә иканьок ылыт вара?
Махань айыртәм улы?
Лыты йукышты маханьы?
Малын точкым шындәт, кого букывам сирәт?

Пынцалмаш:

Кәләсәмәйнә годым йуктон дә цәрнәлмәдон кәлә-
сәмәшвләм айырәнә.

Сирәмәшшты кәләсәмәшым кого букывадон
сирәш тынгәлт.

Сирән пйтәрымкы, точкам шындәт.

Кәләсәмәшвләм айыраш тымәнәйнә.

Пионьэрвлә клубыш погынат. Тагачы доклад лиэш
Октявбратвлә гишән шайыштыт. Пионьэрвлә пиш вычат.

Пәшә:

Йуктон, цәрнәлмәдон лыдын ләктә. Кәләсәмәшвләм айырыда.
Кышты кок сәмәнь лыдаш лиэш, — анчыктыда. Кәләсәмәшвлән
айырән, сирән нәлдә. Кого букывадон сирәш тынгәлдә. Сирән
пйтәрымкы, точкам шындәдә.

Ондырин сирәмәшшжы.

Ондырин әтьәжы халашты йлә. Ондрилән әтьәжы кок
вуйан крандашым нәлын колтән. Ондыри йндә әтьәжылән
сирәмәшшым сирә:

— Әтьи крандашым митрофан пуш ольгалан эчә
колты мәнәйнә со нәләш йамда эчә ондыри.

Әтьәжы Ондырин сирәмәшшжым лыдынат, аньәш си-
рән колтән:

— Сирәмәтым ынгылаш акли, — манын.

Тышлăш:

Малын ынгылаш акли? Сирѳмаштыжы ма акйары? Кыцэ ынгылаш лиэш? Тэгэ цярнăш лиэш вара?

Аты | кырандашым Митрофан пуш Ольгалан | эчэ колты мѳнѳнѳм | со нăлэш | йамда эчэ Ондыри

Кэлэсѳмашвлăм айырэн, шѳлăлтэн шагалмы вăрвлăм тышлэн, лыдын пуда.

Сирэн нăлдă:

Эдэм лѳмвлăм махань букывадон сирэнѳт, — анчыда.

Ашындăрăш:

Эдэм лѳмѳм кого букывадон сирăш тынăлына.

Ондырин вэс сирѳмашыжы.

Ондыри халашкы, атыажы докы, Октыавыр Рэволюци айо эртăрѳмѳм анчаш толын. Ужмыжым ѳндэ солаштыш тынвлăжылан тэгэ сирă:

— Ёрвэзѳвлă тишты пиш йажо пѳртвлă йѳдэ пылаквлă кэчăт сирэн шѳндэнѳт марла молы митынг ли пиш

шукын погынэнѳт той пычым шактат йакшар пылаквлăдон кэат Лэнын паматныык токы погынэннă балконгыц попэвы пионьэр изи вэлэ кыцэ кăрдэш нымат ак лѳт.

Тышлымаш:

Сирымбжым лыдаш куштылгы вара? Кэлэсымашвләм айырыда: кыды шамакшы кыды кэлэсымашышкы пыра, тышлыда. Кэлэсымашвләм айырэн, сирэн нәлдә. Рашкыдын, ынгылдарэн лыдын луда.

II. Кэлэсымаш.

Кэлэсымашышты шамаквлә кылдәлтят.

Брвэзэвлә! Тиштэ пиш йажо.

Тиштэ йажо,

пиш йажо.

Пөртвлә йбидә пылаквлә кэчәт.

Пөртвлә йбидә —

пөртвлә йбидә кэчәт,

пылаквлә кэчәт.

Сирэн шбндәнбт марла моло.

Пиш шукын погынәнбт.

Пиш шукын,

шукын погынәнбт.

Той пычым шактат.

Той пычым,

пычым шактат.

Йакшар пылаквләдон кәйт.

Йакшар пылаквләдон,

пылаквләдон кәйт.

Ләнбин памәтнбк токы погынәннә.

Ләнбин памәтнбк

памәтнбк токы

памәтнбк токы погынәннә.

Тышләш:

Кэлэсымашвлә маньар шамакан ылыт? Кыцә шамаквләжы кылдәлтынбт? кылдым шамаквләм тәнгәлә сирэн нәлдә: тиштэ йажо...

Пынцалмаш:

Шамаквлә икты-вэсым ынгылдарат. Ынгылдарэн — кылдәлтйт. Мыжырын-мыжырын кылдәлтйи ик кэлэсымәшйш пижйт. Кыды вәрә кылдәлтшй шамаквлә сага-сагаок ылыт, кыды вәрәжй сага-сага агыл.

Кэлэсымәшйштй шамаквләм кыцә попаза, тйнгә шйндәш лиэш вара?

1. Кәнгйжым ёләш сусу.

Сусу ёләш кәнгйжым.

Ёләш сусу кәнгйжым.

Кыды кэлэсымйжй йөнәнрәк?

2. Кәнгйжым мёнш шйргйш каштынам. Каштынам шйргйш мёнш кәнгйжым.

Эчә шамаквләм вэс сэмёнш шйкәдылдә! Кыды кэлэсымәшйжй йажорак?

3. Охыра шуды кыраш алыкышкы каштынна.

Шамаквләм кыцә кэләш, тйнгә шйкәдылдә. Ма ләктәш, тйшлбдә.

Пынцалмаш:

Кэлэсымәшйштй шамаквлә вәрән-вәрйштй ылыт. Нёнйым кыцә кэләш шйкәдылёнә гёнш, кэлэсымәш ак ли.

Кылдыдым шамаквлә.

1. Ударныйк, ылаш, мә, пёсы, ёштәш, пәшә, цуца, кычаш, пәшә, план, шокташ, тәмәш.

Мә ударныйк ылына. Пәшәм пёсын ёштәнә. Пәшәм цуцан кычәнә. Планым тәмән шоктәнә.

Тышлāш:

Кыды цуцашты корныштыш шамаквлāдон кэлэсймāшвлā лит, шамаквлām кйлдөн кэлэсэнā, ынгылаш лиэш. Кыды цуцаштыжы шамаквлām попэн миэнā гйньāt, кэлэсймāш акли: шамаквлā кйлдймбй агылэп, ынгылаш акли.

Кэлэсймāшвлām сирāш тымэньнā.

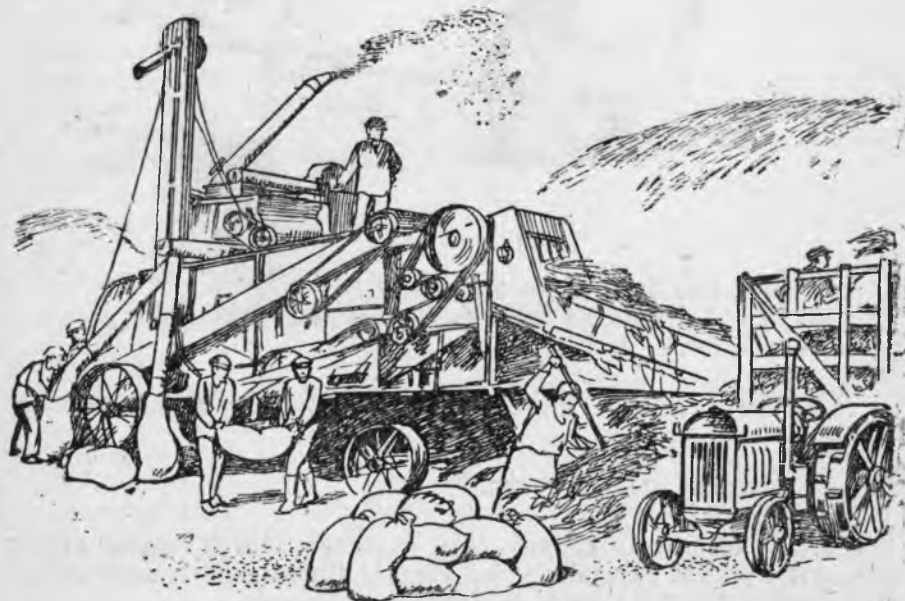
1. Ти картинйштбй анчыктым кавштавичбй хдбйрвлā гишāн кэлэсймāшвлām сирбдā. Шамак толшы:

Помидор йакшаргы. Колхозыштына кавшта шалдыра вуйан, пакылаат тэнэ сирбдā.

2. Кавштавичбй хдбйрвлā гишāн тыштывлām кэлэсбдā, сирбдā. Шамак толшы:

Шуршыла вазэш, лыдыла кбньблэш.

3. Картынвләштѣ анчыда, — кў мам ыштә? —
— Кәләсэн пуда, сирѣдә.

4. Мадон мам ыштәт, сирѣдә:

Сарладон	Тавардон
Трактырдон	Ўдым машинәдон
Трийәрдон	Крәпльәдон
Сәдон	Плугыдон
Ширәдон	Мәтѣрдон

Ти шамаквләм пыртән мидә: шагалат, ширәт, үдәт,
салат, висәт, тѣрәдѣт, ыдырат, роат, пѣрцѣм айырат.

5. Картынѣштѣ ма анчыктымы? Кў кәә?
Кышкы? Сагажы ма кәә? Тидѣ кынам ылын?
Махань игәчѣ ылын?

Сирѣм годым анчалашта: ырвәзѣ, тымәнѣш, пи,
шыжѣм йугата,

Сирѣмдәм лыдын пуда.

6. Шѣжѣ гишән сирәнә. Мам кәләсэнә: Игәчѣ гишән? Пушә-
нѣ ылыштәшвлә гишән? Кәквлә гишән? Вольыквлә гишән? Мары-
влә гишән? Вәтѣвлә гишән? Ырвәзѣвлә гишән?

Кәлә

Тәш

Г

млаш

Й

кыцә

дѣмб

Тагач

Тунѣ

Кѣлм

Льәк

Кѣлм

Йалж

Пәшә

Й

сирѣ

Т

1. Ко

2. Ма

3. Ма

ыш

4. Ив

ви

5. Ив

мб

6. Ив

пö

7. Ко

дб

8. Пә

1. Кь

2. .

3. .

4. .

5. .

6. .

III. Кэлэсѳмвлӓ

Кэлэсѳмӓшвлӓ: йатмаш, кэлэсѳмӓш, латнан кэлэсѳмӓш, сѳгырӓлѳн кэлэсѳмӓш.

Тѳшлӓш:

Пѳтӓри шалахай моґырышты йатмашым лытта. Вара вургы-млашты, кэлэсѳмӓшѳм лытта.

Йатмы годым йук куза, ӓль вала? Латнан кэлэсѳмѳм годым кыцэ лиэш? Йадын кэлэсѳмӓшѳштѳ махань цӓрнӓлмѳ пӓлѳ шѳндѳмѳ? Латнан кэлэсѳмӓшѳштѳжѳ кыцэ сирѳмѳ?

Тагачы кукшыгӓчѳ?
Тунѳ йуалгы?
Кѳлмѳктӓ?
Льӓксӓ толтӓ вара?
Льӓксӓ йасы гыцӓ?
Кѳлмӓн гыцӓ?
Йалжым нӓртӓн?

Тагачы кукшыгӓчѳ.
Тунѳ йуалгы.
Кѳлмѳктӓ.
Льӓксӓ толтӓ.
Льӓксӓ йасы.
Кѳлмӓн.
Йалжым нӓртӓн.

Пӓшӓ:

Йатмашвлӓм сирӓн нӓлдӓт, турӓэшѳшток кэлэсѳмӓшвлӓм сирѳдӓ.

Йатмы пӓлѳвлӓм шѳндӓш тымӓнѳнӓ.

Ти йатмашвлӓӓш тӓнгӓлӓ кӓлӓсӓн пуда:

1. Колхоздан лѳмжѳ кыцӓ?	Колхознан лѳмжѳ „Ирѳ йѳжӓ-рӓ“
2. Маньар сӓмнӓ пырӓн?	
3. Махань вольыкым иквӓрӓш ѳштӓнѳт?	
4. Иквӓрӓш вольыкым урдаш витӓм ѳштӓнѳт вара?	
5. Иквӓрӓш качмы вӓр ѳштѳмѳ, ӓль укӓ?	
6. Иквӓрӓш изивлӓм анчым пӓрт улы вара?	
7. Колхозыштыда махань киндѳ?	
8. Пӓшӓ машинӓ улы?	

Ти кэлэсѳмӓшвлӓӓш йатмашлӓм сирѳдӓ:

1. Кыш кашта?	1. Тымӓнѳш кашна.
2.	2. Школышты лыдынна, сирӓннӓ, шот-лӓннӓ.
3.	3. Кым цӓшѳн тымӓн лӓкнӓ.
4.	4. Пѳрӓмӓн годым тунѳ матна.
5.	5. Дьӓжурныйвлӓ сӓдѳрӓм ѳштѳлѳнѳт.
6.	6. Пырымына годым цилӓн йалым ѳштѳл пырӓнӓ.

удӓт,
т.

пи,

йушӓ-ларѳ-

Сыгырәлмә пәлмә (!)

Бәрвәзәвлә! Изивлә!
Пәшә халык шачышвлә!
Мырыдам мыралтыда!
Тымбәрдәм сәвәлдә!

Тышләмәш:

Ти лыдышышты сыгырәлмә пәлмәвләм малын
шәндәнәйт?

Лыдаш кыцә кәләш, тышләдә. Лытта.

Пәшә:

1. Сыгырәлмә лытта:

Айда кәнә! Йыләрәк класыш пырыда! Йалдам ыштә!
Толдок! Шагалай! Ит саслы! Ура! Пирә! Кычыда! Кын-
ылдә, шудалын согоньлымвлә! Сәндәлмәк вәлнәш про-
льәтарвлә, икараш лидә!

Май айона — пәрвәй май

Йырым-йыравәш сотын кай!

2. Сыгырәлмә кәләсәм плакатвләм сирәдә:

Сәдәрәшкә идә шывә! Фортычкым пачта!

3. Тымдышы лытмы годым, лытмы йукшым колышта, ышкә-
әт тәнгә лыдаш тымәнәдә.

Шуды годым.

Шыргы саранышты тыотъа сала. Шыргы логың изи
Ыдыр лактын шагалэш. Онгыштыжы кырыш кэчә.

— Понгым погышыц? —

Маньэ.

— Вара понгэтшы улы?

— Улы.

— Махань понгывләм моц вара?

— Кайавонгывләм.

— Ош понгат улы?

— Улы.

— Анчыктәмә, йә! И-и-и! Кынарыкы! Махань йажовлә!

Ну, Аньу, пьсы Ыдыр ылат!

4. Кым цуцагэ лытта: пьтәри йатмы цуцам, вара кэләсім
цуцам, тьлэц вара сьгьрәлмә цуцам. Йук ынгартышым тьшльдә.

Вэс пачаш лытта. Иктә гишән кэләсімәшвләм кым
цуцаштышымат лыдын пуда. Иктә гишәнок кыцә йукуым
„мадыктән“ кэләсімлә, тьдьым тьшльдә.

Йакшар арми мам
пәрэгән шалга?

Йакшар арми Совет
Ушәмнәм пәрэгән
шалга.

Йакшар арми шу
лижы!

Май айо-күн айо?

Май айо сәндәлык
вьлньш прольэта-
риатын айожы.

Май 1-ш кэчә айо
лөймлө лижы!

Солаштыда маньар
ьрвэзы ак тымә-
ьэл?

Солаштына ьрвэзы-
влә цилән тымән-
ьт.

Тымәнтьым эдәм
иктәт ьнжө ли!

5. Тидьмәт лыдаш тымәнтьдә:

ьрвэзывлә! Амалаш!

Амалаш?

Маньэ, амалаш кэ-
лэш.

ьычымәш оксам пу-
а!

ьычымәш оксам пу-
эндә?

ьычымәш оксам пу-
эннә.

Обльигацим сылыда!

Обльигацим сылен-
дә?

Обльигацим сыленнә

6. Ти кэләсімәшвләм кым сәмьнь лытта, кым сәмьнь сирән
ьлдә:

Пошты толын. Пошты толын? Пошты толын!

Сирьмәш толын. Ызәм толэш. Йакшар армишты слу-

а. Служымыжы гишән шайыштэш.

7. Ышкэгыцта йатмашвләм сирыда. Эчә кэлэсымашвләм, сьгырәлән кэлэсымашвләм сирыда,

Пынцалмаш:

Кэлэсымашвлә кым йиш ылыт:

1. Кыдыжы йатмашвлә ылыт, — йадын кэлэсэнә. Йадын попом годом йук, кузән миә, вьцкыжэмәш. Йадын кэлэсым паштәк йатмаш пәлым (?) шьндәнә.

2. Кыдыжы кэлэсымашвлә ылыт, тьдым латнан попән кэлэсэнә, пач вәкылә йук вала, кьжгэмәш. Латнан кэлэсым паштәк точкам шьндәнә.

3. Эчә кыды кэлэсымашьжым сьгырәлән кэлэсэнә. Тьнәм йук изиш кузалаләш. Сьгырәлән кэлэсым паштәк сьгырәлмы пәлым (!) шьндәнә.

Шамак сәрәләтгыштон раскыдын лыдаш тымәнәдә.

1. СССР-нә мычкы кого строймаш кәә. Социализм ьлымашьым ьштәнә. Буржуйвлә, тышманвлә у ьлымашьым ьштәш әптьртгынәшть. Соикток мәнмәм цәрән ак кәртәп.

Угыц завогвләм ьштәнә! Угыц кьртньи корнывләм вәкшынә! Эльэктростанцивлә, халавлә угыц лит! Цилә вәрә колхозвлә лит!

Вьц иәш планнам тәмәннә, вәс вьц ишкы ташкална

2. Сирәм кышкәтмы вәрышть тәгү кым имньим кьцкән сәрнйлтәш, тамахань изи аравам шывшәдьләш. Араважы потьикә — арававлә вәрәш сәлмәвлә сәрнәт. Савыльи анчән шьндән, сьнцәжыгыцәт ак колты.

Араваешкы Савыльи докыла сәрнәл толы.

— Мам вара анчәт? Тәхән ширәм эчә уштәләт ма

— Ширә агылыш. Сәлмәвлә сәрнәтгыш.

— Тиды сәлмән ширә, „Рандаль“ — маныт. Кәжвлән пьчкәдә.

Савыльи эчә ак ьньәнй.

Имньи вуй эдемжы имньивлэштым покталтыш. Изиг аравает кэя. Сирэмән рокым лашкя гань пйчкэдэн кэя.

— Махань сэлмавля! Орят!

Араваэшкы эчэ сярнал толы.

— Ширээм йажо?

— Йажо.

— Тынь кышэц вара толынат?

— Тывэш, аңгээм ширэм.

— Кыштышы ылат?

— Кугилән сола. Тыньжы кыштышы ылат?

— Коммуныштышы. Шыжым сярәннам кышкэдыннээт тэвэш ындэ кяжвлэм пйчкэдэм, шялэтэм.

Школыш кэнä. (Мыры).

Айда, кэнä, кырыкыш кэнä!

— Малын кэнä? — изидирля мадаш.

Айда, кэнä шыргыш кэнä!

(Ымбакылажы йшкэок сирыда.)

Коктын лыдаш тымэндä: икты ужшыжы лиэш, вэсы йатшыжы.

Тыңэок кок цуцаэш пайылалтын мырыда.

ИЙНҒЫЛ ЙУК.

ТЪЫНҒЫЛ - ТЪЫНҒЫЛ, ТЪЫНҒЫЛ - ТЪЫНҒЫЛ.

Изи йынҒыл ырзәләш.

Малын тидѣ, малын тидѣ

Тәнгә йынҒыл ырзәләш?

— Ырвәзѣвләм, изивләм

Класыш пыраш сьгьірә,

Пысынрәк, йыләрәк

Класыш пыраш сьгьірә.

Сьгьірә! сьгьірә!

Изи йынҒыл сьгьірә, —

Йыләрәк пырыда!

Йыләрәк пырыда!

* * *

ТЪЫНҒЫЛ - ТЪЫНҒЫЛ, ТЪЫНҒЫЛ - ТЪЫНҒЫЛ

Изи йынҒыл ырзәләш.

Малын тидѣ, малын тидѣ

Тәнгә йынҒыл ырзәләш?

Ырвәзѣвләм, изивләм

Түгь ләктәш шиштәрә.

Шүләлтәш, кәнәлтәш,

Түгь ләктәш шиштәрә.

Шиштәрә! Шиштәрә

Изи йынҒыл шиштәрә.

Түгь ләктәш йыләрәк!

Түгь ләктәш йыләрәк!..

Кыды кәләсѣмәшѣм шайыштын, йадын, сьгьірәлѣн лыдаш кәләш, тѣнгә лыдаш тымәнѣдә. Ти лыдышым лытмашты, шайышмашты йынҒыл йук ак шакты?

ЙынҒыл йук шактыжы, — тѣнгә лытта, шайыштта. Йарал виктон мыраш тымәнѣдә. Кәмѣ сәмдон мыраш кәлѣн.

Пәшә:

Йатмашвләәш кәләсэн пуда:

Лѣмәт кыцә?

Кун ылат?
Кыды сола?
Маньар иаш ылат?
Атьят-ават улы?
Колхозышты ылыда?

Тышләш:

1. Иван лыдэш. Стъопан сирә. Марья рисуя.
Кыды шамак, кыды йатмашэш кэләсә, — сирән пуда.
Ку лыдэш?
Ку сирә?
Иван мам бштә?
Стъопан мам бштә?
Марья мам бштә?

Пынцалмаш:

Кэләсймәшбшты шамаквлә йатмаштон кылдәлтбт,
икты-вәсбм ынгылдарат.

Сыгырәлмә шамакым тышләдә.

а) К-ү шыргыш кәэн? А-т-ь-ә-м шыргыш кәэн. Атьят
кыш кәэн? —

Атьят ш-ыр-г-ы-ш кәэн.

Атьям шыргыш к-ә-ә-н? Атьям шыргыш кәэн.

Йатмы дон кэләсймәш тәнгәштәрәдә. Кыды шамакшым
сыгырәлән йадына? Кыды шамакшым сыгырәлән кәлә-
сәнә?

(Сыгырәлән кэләсймәшбш шалдыра букывадон сирәймә).

Йатмы шамаквләэш махань шамаквлә кәләсәт?

Ку? —

Кыш? —

Кәэн? —

б) Атьям шыргыш кәэн.

Ти кэләсймәшбш кым сәмбнь лыдын пуда!

1. Анцыл шамакшым сыгырәлән,

2. Покшалжым сыгырәлән,

3. Пач шамакшым сыгырәлән.

в) Марйа кнъигәм лыдэш. Пачаш-пачаш лыдэш. Качкашат мондэн. Ёрвэзйвлә гишән сирымь.

Ку кнъигәм лыдэш! Марйа, Ана?

Марйа мам лыдэш?

Марйа лыдэш, шәргә?

Марйа кнъигәм лыдэш.

Марйа кнъигәм лыдэш.

Марйа лыдэш.

Кэлэсэн пумашты кыды шамакшым сьгьрәләш кэлэш вара? Сирым шайашты кыды шамаквләм сьгьрәлән лыдаш кэлэш? Анцыл кэлэсьмәшйшты кыдым? Кокшышты кыдым? Кымшышты? Ньлымшйшты?

Пәшә:

1. Сирым шайам рашкыдын ыгылдарэн, лыдын пуда. Кәрәл шамаквләм сьгьрәлән кэлэсэн пуда.

2. Сирэн нәлдә. Сьгьрәлмь шамаквләм улйц ыдыралда.

Пынцалмаш:

Йатмашэш кэлэсьм шамакшым, кәрәльрәкшым сьгьрәлән кэлэсэнә.

Пәшә:

Ти шайамат рашкыдын, ыгылдарэн лыдаш тымәндә.

Кавштавичй пәшә.

Тәнә кавштавичйштынә пәшә пиш шуку ылы. Кәнгьж айаран. Йур шоэн толэш.

Вьдым шуку кьшкәш вәрәшты. Шьндым андак кок кечй гачок кьшкьшнә.

Эчә самжы!.. Ик әрнә вәлэ эртә, сам кушкынат. Йа-жон анчышнаат, кавштавичй хәдырнә йажо ли. Тәнә шокшат, айыртәмйнок помидор йажо ли, шуку ли, шалдыра лин шьнцән.

Кужын кэлэсьмәшйшты тәнә цәрнәнә:

1. Пүгьр тьотья | корным ажэдэш.

2. Кьртньи кьшкь | пачшым пырылын.

3. Ош вәрә мыч йакшар әптән кыргыжәш.
4. Охоньцә көргыштә | арвәтә шынцә.
5. Йыл вьлнә | тыл йыла.
6. Пөрт шайылны | шим ышкал амала,
7. Киттымь, йалтымь | капкам пачәш.
8. Шим цывь | йакшар йалан.
9. Ыжар партыш вьлән йалан шльәпә кушкәш.

Пәшә:

1. Лыдын пуда. Сьгьрәлмь шамаквләм ачыктыда. Тышты йьдә сьгьрәлмь шамак маньары? Малын тиштә тыштывләм кок пәләш шәләнәг?

Лытмы годым тымдышыда кыцә лыдәш — колыштта.

2. Анцыкыла сирьм тыштывләм йшкәок коктәш шәлән лытта

Кьртнәи сасна пум качкәш.

Ныр покшалны йалтым сарай.

Кок йзәм улы ик йштәи йштәләнәйт.

Мытык руш шудьвачашым чиән.

Ларкан вәтә тыранцам шывшәш.

Пынцалмаш:

Кужы кәләсымәшым кок лаштыкәш шәләнә. Ик лаштыкшым кәләсәлмыкы, изиш цәрнәләнә. Цәрнәм вәрәш ньима пәлымәт ана шьндә.

Кок лаштыкыштат сьгьрәлмь шамак улы.

Йәжыгән кәләсымәшвлә.

Савылы әпшәтән, Папатыи пун (Вуйжыр).

Иктәи йштә, тьжәм кыча (Амаса кыл). Йәр йьр йәктә, кыло-вой куп (окньа). Иктәи йштә, тьжәм шыпшаләш (Карка). Вуйжы вьдышгә, пачшы сирьштә (Карка). Лөртик мьш-кьрән, кәргә тырвән (Корцак). Пүгьр тьотьялан мам пуэт, со намаләш (Ишкы). Түнәт агыл, пөртйштәт агыл, изи кәк пьжәш (Амаса йал). Сарман шәшкы шишкән шишка, ньлләи ик цәцән пәнгын пәнгәш (Кәрйш). Анцы-кыла кьчән, шайыкыла пандашан (Имнәи йал). Вуйжы

шэньйк, покшалжы пэцкэ, пачыжы салкө (Ышкал). Кут йалан, кок вуйан, ныл сьинцән, кок ышман, ныл пьлышан (Мыктэшкь).

Тышлэш:

Лытмына годым кыцэ цэрнэлына? Махань цэрным палывлам шьндэныт?

Паша:

1. Йэжыгвлэ йьдэ цэрнен лыдаш тымэньдэ.
2. Ышкэгьцтэ тыштывлам сирьдэ. Кылы тыштыжы йэжыган кэлэсьмаш ылэш, кыдыжы йэжыгтымы?

Пынцалмаш:

Йэжыган кэлэсьмашвлэм йэжыг йьдэ цэрнен кэлэсэн пуэнэ. Йэжыгвлэм запэтойдон айырэнэ.

Кок кэлэсьмашым кьлдьмаш.

1. Авэжы вьтлэн кэа.
Изи ьдьбржэт кэнэжы.
2. Иван лыдэш.
Шольажат лыдэш.
3. Иван сирэ.
Шольажат сирэ.
4. Иванлан авэжы мадаш ак шудь.
Иван соикток кэа.
5. Васлы кныгэм анчынэжы.
Бьзэжы ак пу.
6. Тунь ушть.
Мьнь соикток мадаш кээм.

- Авэжы вьтлэн кэа гынь,
изи ьдьбржэт кэнэжы.
Иван лыдэш кынь,
шольажат лыдэш.
Иван сирэ гынь,
шольажат сирэ.
Иванлан авэжы мадаш кэаш ак шудь гыньят,
Иван соикток кэа.
Васлы кныгэм анчынэжы гыньят,
Бьзэжы ак пу.
Тунь ушть гыньят.
Мьнь соикток мадаш кээм.

Тышлэш:

Куньыш кэлэсьмашвлэм тангаштарьдэ. Махань шамак мычашвлэдон кок кэлэсьмашвлэ кьлдэльтыныт? Мыжыр кэлэсьмаш йьдэ махань шамак мычаш пыртымы! Шалахай цуцашкы, мыжыр

кэлэсймашвлашты махань цәрнѳм пәлѳ шѳндымѳ? Вургымла
цуцаштыжы махань пәлѳ шѳндымѳ?

Пынцалмаш:

Кок кэлэсймаш (кѳнь-гѳнь, кѳньят-гѳньят) ша-
мак мычашвләдон кѳлдәлтѳт, тѳдѳндон кѳлдѳм
кэлэсймаш лит.

Мыры

Куку йукым колышмыда шоэш кѳнь,
Кого ольицәш кугивләм шѳндыдә.
Шѳжвѳк йукым колышмыда шоэш кѳнь,
Изи ольицәш ломбывләм шѳндыдә.
Кәчѳ лүлтѳм ужмыда шоэш кѳнь,
Кырык нәрәш йажо пѳртѳм шѳндыдә.
Йажо ылымәшѳм ужмыда шоэш кѳнь,
Тымәнәш пытырак циләнок шаныда.

Пәшә:

1. Мыжыран кэлэсймашвләм кок кэлэсймәшәш шәлдә. Кѳнь
(гѳнь) шамак мычашым лыктын шуда. Нѳнѳ вәрәш йатмы пәлѳм
шѳндыдә. Вара лыдын пуда.

IV. Шамак. Иук. Букыва.

Алфавит (кого дон изи йиш букывавлӓ).

Аа, ӒӒ, Бб, Вв, Гг, Дд, Ээ, Жж, Зз, Ии, Йй,
Кк, Лл, Мм, Нн, Нг, Оо, Ӧӧ, Пп, Рр, Сс,
Тт, Уу, Ӱӱ, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Ыы, Ъь,

Йако, Марья, Иван, Стыопан, Лъэксэ, Ким, Ондыри,
Октябрьна, Миколай, Кӧрик, Пыраско, Укульи, Павыл,
Наста, Симка, Архип, Тэрэнтэ, Покэ, Виктыр, Арсэнь,
Вэрӓ, Зойа, Эшпатыр, Раман, Хильип, Вӧдӧт.

Пӓшӓ:

1. Лӓмвлӓм алфавит сэмьнь сирэн нӓлдӓ.
2. Алфавит сэмьнь фамельӓвлӓдам сирэн шӓндӓдӓ: Айватыр
Стыпанын Иван, Ваштар Васльин Михивыр, Эшпатыр Пӓтӓрӓйн
Ольга...

Михӓлӓ.

Михӓлӓ тымэньэш. Бӓндэ лыдын мышта, рашкыдын
ынгылдарэн, куштылгын лыдэш. Михӓлӓн лытмыжым шы
жаржы, (Аньу,) колыштэш. Михӓлӓн тӓнгвлӓжы — Иван,
Сомок, Пӓтыр. Пӓтыржы йасылана молат, кӓчӓвлӓм кодэн
тымэньӓш каштэш, лыдын ак мышты, шотлэн ак кӓрт.
Михӓлӓ тымда, палша. Пачэш котшылан палшаш лин.

— Цилӓн йажон тымэньӓштӓ — манэш.

Бӓрвӓзӓвлӓн лӓмӓштӓ кыцӓлӓ? Махань йиш букывавлӓдон
сирӓмь? Лымӓштӓм сирэн нӓлдӓ.

Пынцалмаш:

Эдэм лӓмӓм, атьӓ лӓмӓм, фамельӓм, кого йиш
букывадон тӓнгӓлӓн сирӓт.

Пасна кэлэсймәшвлә.

Мәнмән колхозын сәрән Шур тыршты.

Корнышты ышкал шур киә. Шур лапышты кого йәр улы, лымжәт Когойәр. Мынь пионьэр ылам. Мыләнәм йакшар савыцым нәлынйт.

Мынь Йакшарсирьш мишым. Авәм камакам олтән. Акәм „Смэлый“ колхозышкы марлан кән. Шур тэмбәл сиржым, кырыкым — Авәсир — маныт. Мары областышты марывлэгыц пасна эчә рушвлә ыләт, суасламарат, тадарат улы.

Лэньин.

Лэньиньин ышкә шачыш фамэльыжы Ульйанов. Симбирск халашты шачын. Кызыт ты халам Лэньиньин лымдон — Ульйановск — манын, лымдәнйт.

Ти хала Йыл тыршты ыләш, Хазангыц улнйрак.

Лэньин кого рэволюционер ылын.

Пәшә халыклан йажо ылымашым ыштәш шанән. Кугижә ваштарәш, пайанвлә ваштарәш попән, ровочыйвләм иктыш цымырән кырәдәлмәшым виктәрән шалгән.

Тыдәндон Лэньиньим кызшаматыш питырәнйт, Сибирьин колтәнйт.

Вәскидышты, Швәйцаришты моло ылән.

Пәшә:

Кок шайагыцәт әдәм лымвләм пасна сирән нәлдә. Вара сола лымвләм, хала лымвләм, йәр лымвләм, кырык лымвләм, сәндәлык лымвләм сирәдә.

Пынцалмаш:

Эдэм лымым, фамэлым, солан, халан, сандэлыкын,
йарын, аңгырын, кырыкын лымым кого йиш буква-
дон сират.

Паша:

1. Ёшкэ лишныш солавлан, аңгырвлан, халавлан лымвлэм
сирьдэ.

2. Сирьмашэш адресьм сирэш тымэньдэ:

Кырык марыла:

Кырык мары район

Эмэн сола совет,

Йакшарсир

Кого Михэлын Иван

Стьопанлан.

маркы
вэр

Рушла:

Дер. Красная горка,

Красно-Емешевского с/совета

Горно-Марийского района

Степану Ивановичу

Большову.

маркы
вэр

Шамак. Йук. Букыва.

Вьт тьрышты и.

Увшэм у.

Ышкал ы.

И, кынарыкы!

А, махань йажо!

А, Иван, колат?

Э, тынь тэнэ?!

Им, ик, ки, ми,

ур, увш, ру

ыш, шы, кы.

Изи, Писик.

Ана, ала,

авя, азя.

Шэл, эргы, шэргэ.

Тышлыдә:

Кыды цуцашты-и, у, у, а, а, э — шамакәш толыт? Кыды цуцашты шамакыштыш йуквлә вәлә ылыт?

И, у, у, шамаквлә маньар йукан ылыт? им, ик, ки, ми, — маньар йукан ылыт?

Писик — шамакышты маньар йук, маньар буква?

Пәшә:

Ик йуканым (букываным) сирән нәлдә.

Кок йуканым: " " "

Кымыганым: " " "

Нәйләтәным: " " "

Бәшкәгәйтә тәхәнвләм сирәйдә.

Мадыш — пәшә.

Мыңәш лытта. Ма лиәш, тәйдәм сирән мидә:

нә —	әрә —	ирут
ун —	әкә —	агаш
ам —	әзә —	пук
үм —	әвә —	пут
пү —	Ана —	әнишам
шү —	изи —	зохлок

Мырым йук, мырыдым йук.

1. Аньу әзәм рывшә: ә — ә — ә — !

Изи Марйа пәпәлтә: ә — ә — ә!

2. Пирәи урмыжәш: — у — у!

Васльи имным покта: но — о!

Кужынәр мыра: и — и!

— Пирәи — ы! Кычыда — а!

— Толд — ок! Йәйлә — ә!

— Шолы — ы! Хөтү — ү! Кычы — ы!

Тиштәи махань йук кужын шывшылтәш, мыра?

Кужы йуквләм сирән нәлдә.

3. Стёпан дон атьәжәи шәргәиш колхоз пу йәмдәләш кәнәйт. Кәчәйвәлән Стёпан изимицәшкәи качкаш шолташ толын. Ләмжәи күнәт, пу рошывләм сәгәйрә:

— Толдо — ок! Качка — аш! — манәш.

Махань йуквлә кужын шактат, сирән нәлдә.

Пынцалмаш:

Кыды йукум кужын шывшаш, мыраш лиэш кынь,
нй нй мырым йуквлä ылыт. Молыжы мырыдым йук-
влäылыт.

Паша:

Алфавиткыц пйтäри мырым йуквлäm сирэн нälдä. Вара
мырыдым йуквлäm сирэн нälдä:

Шайа

Äтьи, äтьи, колэт улы вара?

— Улы, улы. Молы вэлэ улы.

Йара, йара, ик кагылылан ситä.

— Мырэн анчыда, махань йуквлäm мырэдä, тйшлбдä

Пингбдйн дä пышкыдын шактышы йуквлä.

Тäнгäштäрэнä:

Аза, тор, кырык, вар, тар-
лаш, ара, ма, шуды, ыдыр,
тыр, лым, савы, шу, ужам,
шун, мор, шыраш, лу.

Äзä, төр, кырык, вär, тär-
ләш, äрä, mä, шуды, ыдыр,
тыр, лым, савы, шу, ужаш,
шүн, мөр, шыраш, лү.

Ти шамаквлäm¹ тäнгäштäрбдä, кыдыжы пингбдйн,
пышкыдын шактат. Шамак толшы: Аза, — Äзä, тор—төр...

Паша:

Пйтäри пингбдй шамаквлäгыц мырым йуквлäm пасна сирэн
лыкта, вара пышкыды шамаквлäгыц сирэн лыкта. Пингбдй ша-
маквлäштй махань йуквлä ылыт: пингбдй, äль пышкыды? Ша-
маквлäштйжй махань йуквлä?

Тäнгäштäрбдä, пингбдй йукум кэлэсым годым кыцэ ышма-
дам пачыда? Пышкыды годым? Айыртэмжй маханьы? Тäнгäштä
рбдä: а—ä, о—ö, у—у, ы—ы.

Ашбндäрäш:

Пышкыды мырым йуквлäэш күшän точкывлäm
шбндәнä. Сирбмбй годым пйтäри шамакым кырыл-
тэок сирэн шбндät. Точкывлäm вара ижбй шбндән
кэäш кэлэш.

У. Пингидын да пышкыдын шактышы, мырыдым йуквлә.

Пышкыдәмдөймөм анчыктышы „ь“ буква (Пышкыды пәлө).

Колмы, шолы, торок, колы,
торгә. Колмы шайам ит
попы. Шолы имным шо-
лышт кән. Тор корныдон
кә. Тырандастон торгә кы-
далыт. Колын дә ышта.

Кольмы, шолы, тьорок,
кольы, тьоргә. Кольмыдон
льавырам коалтәмә. Ләм
йажон шолы. Йажон тьо-
рок! Сыра тьоргә йога.
Попымәтөйм колы.

Пәшә:

Тидөвләм сирән нәлдә, лытта:

1. Калы, Льәксә, Льоксандыр, Укулы, льюлю. Лью-
вонди кольмыдон льавырам коа. Льәксә льюлюм шакта.
Льимон лимән.

2. Парныа, имны, ньәмьр, нына, Ләннин, мөнь, төнь,
көньэр, мөньэр, шәньюк, когарныа, ньәнә, Нына мө-
ньэрөм коа. Нинь нимат ак лүтәп. Мыни шынәм качкәш.
Имным ньигыцәт кычән ам кәрт!

3. Коты, тыри, патя, тьотя, тьяпкә, Матывә, Тьи-
мохә, Тьутюра, Овыдоть. Тьимохә тидөм пәлә. Тәрәндә
тьэтрәтөйм нәлөн. Тьотям со тötötлә. Матывә ть со-
лашкы кәэн. Патя тә йүнәжы, тә качнәжы. Татьяна
әтөм докы кәш.

4. Йанвар, фэвраль, март, апрель, май, ийунь, ийуль,
август, сәнтьавыр, октявыр, нойавыр, дьэкәвыр.

Пынцалмаш:

Л йук, Н йук, Т йук пингидат улы, пышкыдат
улы. Пышкыды гөнь, буква сагажы пышкыдәмдөймөм
анчыктышы букувам (ь) шөндәт.

Паша:

1. Тиштѣ рисуймвлан лымѣштѣм сирѣдѣ:
2. Тиштѣ рисуймвлѣ гишан мам гыньѣт кѣлѣсѣдѣ. Шамак голшы: морѣн кыдалѣш.

Эча
вѣтѣ
сѣгн
гѣр

Ш
Н

Шамак йэжын

Тыхынвлан азашты улы. Тиды Октябринә лыман ылэш. Эчә пәл иәш вәлә, попән ак кәрт, йылмыжым вәлә тәр-
вәтылэш, сасла, мәгырә. Икәнәк азашты — па-па! — манын
сыгырәл колтыш.

— Ави, азәнә попа! — манәш Иван, — папамым сы-
гырә! — манәш.

— Тиды попымы агыл, — манәш Тыхынжы.

— Бһнә ма? — манәш Иван.

Тыхын мам кәләсэн пуэн, цаклыда.

Кыцә кужы шамак лиәш, тышлыдә:

1. Пи,

пи — пи,

па — пи,

нә,

па — пи — нә,

2. Ми,

ко,

Ми — ко — лай,

Ми — ко — лай — на,

3. Лоц,

лоц — кы,

лоц — кы — шым,

4. Төр,

төр — лы,

төр — лы — шым.

Шамак цуцавләштыш шамаквләм тәнгәштәрбидә. Кыцә
шамакым шәлынә, тышлыдә. Ти шамакым кәләсәш, ма-
ньар гәнәк ышманам пачына?

„Па — пи“ шамакым кәләсәш маньар гәнә пачына?

„Па — пи — нә“ шамакым кәләсәш маньар гәнә пачына?

Мол шамаквләмәт тәнгәок тышлыдә.

Пынцалмаш:

Кужы шамакым йэжындон шәлын кәләсымлә.
Маньар йэжын, тынәр гәнәк ышмам пачмыла.

Паша:

Ик йэжынгән шамаквләм ышкэгыцтә кэлэсыдә, сирыдә.
2 йэжынгәнйым, 3-ым, 4-ым, 5-ым, кэлэсыдә, сирыдә.

Пынцалмаш:

Йэжынг йыдә кужын шывшмы йук иктй. Кужын
Шывшмы йук йэжынгйым ыштә.

Ти йэжынгвләм мьнгэш лытта дә сирыдә:

ам мо — моам

ат мо —

ат йам —

ам шу —

шым йәры —

шым сиры —

шыц нәнгә —

Кангыжын цэвэржй.

Иры ыжэрән изи йур

Лыжгалталэш лыж-лыж-лыж.

Ыжар шыргын ылыштәш

Йылгыжалтәш йыл-йыл-йыл.

Корны вейлыш вйт лаксак

коэштәлтәш выль-выль-выль.

Изи йурәш ыжар шыргы

Тәрванәләш шож-шож-шож.

Кужы йәктй ышкәтшы

Шужгалталэш шуж-шуж-шуж.

Эчә тэвә кәк йукшат

Шакталталэш цыр-зор-зор.

Күшны кашшы тырижй

Сыгырәләш тыр-йыр-йыр.

Паша:

Ик йэжынгймок пачаш-пачаш попыман шамаквләм мода.
Сирән нәлдә. Лы-лыж-лыж. Махань йэжынгвләм ти шажмаквлә-

ити пачаш-пачаш попэнэ? Мам нини анчыктат? Кыце Ялвштани шакта? Кек йукшы кыце шакта?

сирьдэ.

Шамак лаштыкым корныгыц корныш кыце ваштымла.

Тэгэчы октявир рэ-
ольуци айо ылы. Школыш-
тына спектакыльм анчык-
тэвй. Кыц-э, ровочйвлэ
кугиж-адон кйрэдэл-ынйт,
тйд-ым анчыкт-эвй. „Ин-
тэрнацион-алым“, эчэ молы
мырыв-лэм мыр-ышна. Лы-
дмшвлэм попэн пу-шна.

Рэ-во-льу-ци, шко-лышты-
на, спэк-такыль-ым, жы-це
ку-ги-жэ-дон тй-дым Ин-
тэр-на-цио-на-лым мо-лы
мы-рыш-на.

жын

Тышлэдэ:

Кыце шалахай вэлни корныгыц корныш шамаквлэ ваштымь ылыт? Кыце эчэ вэс сэмьнь тй шамаквлэмок вашташ лиэш? Вургымла вэлнижй анчыда. Кыце шамакым вашташ лиэш, — цаклыда.

Пынцалмаш.

Шамаквлэм корныгыц корныш йэжындон вэлэ ваштат.

Шамак йэжынгым сьгырэлмаш.

Тангаштэрэнэ.

1. Сэмон, Иван, Васлы
турим лыктыт.

Тышлэдэ:

Ти шамаквлэштй кыды
йэжынгыштй сьгырэлмь?

Сэмон, Иван Васлы ма-
ньар эдэм?

2. Ти олмаву шьргын.
Имьнин йалжы каршта. Вь-

1. Сэмон Иван ашкэдэш

Ти шамаквлэштй кыды
йэжынгыштй сьгырэлмь?
Сэмон Иван маньар эдэм?

2. Шьргын олмаву ка-
дыра. Имьнин кэнэ.

мода.
аквлэ-

зЫтЫн кольмы улы. ИктЫн
укэ. Ышкал шалга.

ВЫзЫтЫн кэнэ.
Ышкал шур киэ.
Пазарыш ышкал нэлэш
кэнэ.

Тышлэдэ:

ШЫргЫн, имньин, вЫзЫтЫн, ышкал шамаквлэштЫ шалахай
вэлнЫ кышты, кыды йэжЫнгЫштЫ сЫгырэлмЫ? Вургымла вэлнЫ
кышты?

3. Иван, Васлы, Стёпан, коршок, сыкыр, ышкал.
НинЫ маньар йэжЫнган шамаквлэ ылыт? СЫгырэлмЫжЫ
кышты?

Митрофан, Михэлэ, Ондыри,

Савылы, КЫтЫри.

НинЫ Маньар йэжЫнган шамаквлэ? СЫгырэлмЫжЫ
кышты?

4. ЛЫды, лыдывлэ,

ЦЫвЫ, цЫвЫвлэ, цЫвЫ мыны,
ышкал, ышкэлвлэ, ышкэл шур,
имньин, имньинат, имньиок.

Кышты сЫгырэлмЫжЫ?

Кыды шамакышты кок сэмЫньят лин кэрдэш? Кынам
кыдыжым попат? Ти шамак сэрэлтЫшвлэм кынам попат?

Пынцалмаш:

Шуку йэжЫнган шамакышты ик йэжЫнгЫм сЫ-
гырэлЫн кэлэсымлэ.

Сэмән лыдыш.

Тышлэш:

а) Марья азәм рывшә:

„ä — ä, ä — ä, ä — ä, ä!

Изи азә пәпәлтә,

Изи Зойа пәпәлтә“.

Лошт! Лошт! Лошт! Лошт! — рывшә.

ЙЫлэрәк амалтынэжЫ. АзәжЫ ЫнэжЫ амалы. Ньэвольаок
амалта.

Йатмаш:

Кыцэ рѳвшӑ? Рѳвшӑлтѳм йѳдэ кыцэ кэлэсэн миӑ?

Рѳвшӑлтѳм годымжы махань шамак йѳжѳнгѳм кэлэсӑ — сѳгѳрӑлмѳм, сѳгѳрӑлтѳмѳм?

Рѳвшѳм шамак лӑштѳм — лыдышым сирэн нӑлдӑӑт, сѳгѳрӑлмѳ пӑлѳвлӑм (!) шѳндэн мидӑ. Сѳгѳрӑлмѳ йѳжѳнгдон сѳгѳрӑлтѳмѳжѳ кыцэ вашталт миӑт, тѳшлѳдӑ.

Корным кэлэсѳм годым маньар гӑнӑк рѳвшӑлтӑ?

Цилӑн иквӑреш лытта, рѳвшӑлтѳм йѳдэ киттон — рѳшт-рѳшт — сѳвӑл мидӑ.

Корнышты маньар сѳвӑлтѳш, маньар йѳжѳнг, мыжыр? Кынам „рѳштѳн“ шин кӑӑт? Кѳлтэ шимѳ годым махань сӑмдон шит?

Ти сӑмвлӑм лыдын пудадӑ: сѳвӑл мидӑ.

б) Тѳп-топ, тѳп-топ, тѳп-топ.

Тѳпи-тѳпи, тѳпи-тѳпи,

Тѳп-топ-тѳп, тѳп-топ-тѳп.

Малын кѳлгӑм сӑмдон шит? Кышты эчӑ сӑмдон шит?

в) Котъин рѳвшѳм мырыжы.

Котъи мырым мыралта,

Котъи — игѳм амалта:

ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ!

Луды эргӑм пӑпӑлтӑ!

Изи котъи пӑпӑлтӑ!

ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ!

Кого лиок йѳлӑрӑк,

Палшаш кушок йѳлӑрӑк.

ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ!

Кальам кычаш мѳнь тымдӑм,

Мѳнь оравим кычыктӑм,

ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ!

Кѳлӑт кӑргѳш пыртӑмӑт

ѳжѳм, пайжым анчыктӑм.

ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ — ӑ, ӑ!

Пӑшӑ:

Рѳвшѳм виктонок мырэн пуда, сѳвӑл мидӑ. Сӑмжѳ махань? Ӑзӑм рѳвшѳм сӑмок агыл вара?

г) Кок шайам тӑнгӑштӑрӑнӑ.

Хаҥа.

Пытәри хаҥам локсынцыт, тёржым тёрлат. Вара пыжарат, йагылтат. Пыльэжым, тёрсёржым тёрлат. Локсыц лыкмыжым—тарваш—маныт. Пыжарән лыкмыжым—кыйыр—маныт.

Пыжар.

Пысьын, пысьым, талашалын,
хаҥам пыжар пыжара;
хаҥа мычкы вазылдалын
кыштыражым караҥда.

Кушткә вэлә хаҥам ныла,
Рыжгә кыйыр сәрнәлтәш.
Пәшә кәә, пәшә йыла,
Тылип вэлә шәпнәлтәш.

Ой, пыжарәм, пыт пыжары,
хаҥам йажон шымәтй.
лөҥәм, пыльәм, кыштыражым
Пыжаралын тёрләтй!

Иатмаш:

Кыды шайажым лыдаш куштылгы: анцылжым, шайылжым?

Пәшә:

Сыгёрәлмы йёжәҥвләэш пәлйвләм шындән кәдә, киттон сәвәл мидә. Махань сәм ләктәш, тйшлөдә.

Пынцалмаш:

Сыгёрәлмы йәжын сыгёрәлтымдон ик ладыдон
вашталт миә гынь, сәм ләктәш. Тәхән сәмән шайам
— сәмән лыдыш — маныт.

VI. Йук тон буквыва.

Сага-сагаок икань буквываан шамаквлә.

Иван, Ана, Йороха, Онтон совпартшколышты тымәнйыт. Иванат, Анаат, Йорохаат, Онтонат, ударныквлә ылыт, пыт тымәнйыт, пәшәштым анцылтән пытәрән миәт.

Маринäät, Кырилäät йажон сирät.

АА, АĀ — букваан шамаквлäm мода дә, сирэн нälдä.

Тäнгäштäрьдä:

Иван Ана	Йороха
Иван-ат Ана-ат	Йороха-ат
Маринä	Кырилä
Маринä-ät	Кырилä-ат

Пäшä:

АА, АА, — букваан шамаквлäm Ышкэгыцтä сирыдä.

Кожла мары.

Кожла мары киндым чыды удä. Сändäлык ошманат, кинды йажон ак шач. Сэдýндон кожламары со шыргы пäшäштý каштэш: пум роа, рэхэныым лыктэш, пöчыжым, понгым пога. Пум роаат, рэхэныым лыктэшät, пöчыжым, понгым погаат колхозныквлälän нänгä.

Пäшä:

АА — букваан шамаквлäm, ти шäгäгыц сирэн нälдä.

Ышкэгыцтä аа букваан шамак сäрälтýшвлäm сирыдä. Кэлэсымäшвлäm сирыдä.

* * *

ЭЭ: Кыньэетшы йажо, тулэетшы худа. Сэргэетлän тулэм Ыштýктышäш. Сэргä йажон Ыштэн пуа. Льэксэет, Матывэет, анчыдок, кыцä пäшäm ударнык сэмдон колтат! Кээт-кээтät шоат, Ылэт-Ылэтät ужат.

ЭЭ — букваан шамак сäрälтýшвлäm ти кэлэсымäшвлäгыц сирэн нälдä. Эчэ Ышкэгыцтä мода.

НН: Сэмонна, Раманна, Иванна Йылымбакы шпал пилаш кэнýт. Тэнгчы изидирлä кэчы мычкы мадынна: кузэннä, валэннä, лымышты пачангылынна, нөрэн шýнчýннä. Вэс кänым кэчät мадына.

Пäшä:

НН — Букваан шамаквлän сирэн нälдä.

Бшкэгйцтә тэхэнь шамакан кэлэсымәшвләм шанән лыкта, сирьдә.

ЛЛ: Ышкаллан шудым пуаш кэлэш. Шужән шалга гынь, ышкал шьшэрьм ак пу. Миронна коллан кээн. Копэратьивьштгь кол улы. Шьдёр тылла йыла.

Т а н а ш т а р ь д а :

Ышкал	кол	тыл
Ышкал-лан	кол-лан	тыл-лан.

Пашә:

ЛЛ букваан шамаквләм кэлэсыдә, сирән пуда.

ММ: Пүкш сарэмьм уштэлнә, сары, йажо литэлнә. Шаптыр шимэмьм уштэлнә, шим сьнцәнжы литэлнә.

Пашә:

1. Сирән нәлдәт, мм — букыван шамаквләм лывэцыдыралда.

Т а н а ш т а р ь р ь н л ы т т а :

Пүкш сарэмәш тьнгәлын.

Пүкш сарэмьм уштэлнә.

Шаптыр шимэмәш тьнгәлын.

Шаптыр шимэмьм уштэлнә.

Тышләш:

Кыды ыдыралмы шамаквләштгь м йукым кужын шывшылын кэлэсэнә? Малын? Кужын шывшыл кэлэсэнә гынь, маньар букывам шьндәт?

ШШ: Угыц кушшы ырвэзывлә!

у ылымәшым ыштгьдә!

Пашә:

Тьнэок лытмыдам тьшлгьдә, сиргьдә, кэрл шамакым лывэцыдыралда

РР: Мардэжән. Йыл гач ванчаш лүдыш. Тыр годым вэлә ванчаш йажо. Тыррак лиэш кынь, ванчынәнә. Төррәк сирь. Кэмэм торрак.

Т а н а ш т а р э н а :

тыр	тыррак
тор	торрак
төр	төррәк

* РАК — мычашан шамакым, сәрәлтйшым кынам попат, кэлэсэн пуда.

Пынцалмаш:

Шамакышты йукым кужын шывшылалын кэлэсэнә гйнь, тйням сага-сагаок кок икань букывам сирәт.

Шамакышты кынамжы йуктон букыва төреш ак толәп.

Сола мыры.

Эман сола ыдыр лимәшкы,
 коггорнәш кого куги лишәшәт,
 Йытшы-кәчыжы лыйгә кайын шалгышаш.
 Эман сола мылойәц лимәшкы,
 Шыргы тйрәш кого кож лишәшәт,
 Йытшы-кәчыжы кожгә мырән шалгышаш.

Тышлыдә:

Кыцә лытта? — Кого корнәш, кого куги, шыргы тйрәш, кого кож. Корнәш, куги, тйрәш, кого кож? .

Корнәш, куги, тйрәш, кож — манмы шамаквләштй кыцә к дон т букывам кэләсыштә? Пасна полымашты нинй кыцә шактат?

Эчә лытта, тышлыдә, попымылаок кэләсыдә:

Лу тәнгә. Вады тырын. Йыл покшалны. Той падәш. Ыдыр курым. Кол кагыль.

Т а н а ш т а р ы д а :

тырын, вады тырын	}	т — кыцә шакта?
Тәнгә, лу тәнгә		
покшалны, Йыл покшалны	}	. п — кыцә шакта?
падәш, той падәш		
кагыль, кол кагыль.		

Пынцалмаш:

Кок шамак кылдымашты йужнам анцылныш шамакшы шайылжым пышкыдэмдә: кого кож, кож— шамакышты **к** йук пышкыдын шакта—г. Тынэок **т**—йук д йукушкы, **п**—йук в йукушкы сәрналтэш. Йук тон букыва шамак тынғалмашты йужнам төрэш ак толэп. Пасна шамак попымашты кыцэ шакта, йук-вләжым тынэок сирәш кэлэш. Лыдашыжы попымла лыдаш кэлэш.

**Шамак пачышты дә покшалны кыцэ шакта,
тынэ сирәнә.**

Д—дон **Т** йук вашталт миәт:
Шур лапышты кого вйт нәлын шьндэн
Тэхән вьдым шукэршән уштәлнә.
Стьопан вьдыш пырэн кән.
Марйа вьтлән кән.
Вьт, вьдым, вьдыш, вьтлән.

Йатмаш:

Кыды сәрәлтышышты **Т** шакта? кыштыжы **Д** шакта?

Пәшә:

Йатмашвләэш йыт шамакым йатмы сэмдон сәрәлын, сирән мидә:

Шьргышты (кынам?) ышкәтын йыкырикә.
Тагачы (ма?) шокшы.
Колым тыр (кынам) кычат.

Йатмаш:

Кыды сәрәлтышышты **т** шакта? Кынам рашкыдын **д** шакта? **д** сага махань йук, мырымы, мырыдымы?

Тышләш:

Кныгәэтым лыт! Ма ат лыт? Лыдаш кэлэш. Йәлгыц кодатыш.
Иту кот! Тырәтмы машина чынь тырәдэш. Тьды ышкәок пидэш.
Лутшы әдәм тагатагыцәт лүдэш.

Паша:

Сирэн нэлдэ. Шалдыра шамаквләм кок цуцаэш шэлдэ: ик вэләнжы д йук шактыманвләм, вэс вэләнжы т йук шактыманвләм сурьдэ.

Ж дон Ш шакта.

Ушкуж — шамакым йатмы сэмьнь вашталтэн сирьдэ:

(мам) шыц уж?

Совхозышты шим кого (ма?) улы.

(Малан) шыльым пуалалыт.

Нуж — шамакым вашталтэн мидэ: ж — йук паштэк мырымы йук лижы. Ти шамак сэрэлтышвләм кэлэсймашышкы пыртэн сирьдэ.

Тышлэш:

Тынь ужат мьньым, мьнь тыньым ам уж. Мьнь пирым эчэ уштэлэм.

Тагачы йьдымьм ит ньж, иргодым ньжына.

Паша:

Шалдыра шамаквләм кок цуцаэш шэлдэ: ик цуцажы Ж — шактымвлэ лижы, вэс цуцажы Ш шактымвлэ лижы.

Паша:

Ти шамаквләм вэс сэмьнь сэрэлэш тымэньдэ:

Бьт — вьдэш ушкужым — ушкуж

Кит — кидэш нужым —

Лыт — лыдаш кормыжэш —

Кэрт — кэрдэш пижэш —

Кот — кодаш ньжэш — ньж

Мат — мадаш паньэжэш —

Кут — кудыт ужэш —

Тот — тодаш бльжэш —

Шамакышты сирьдым йуквләм пыртэн кэлэсэнэ.

Тышлэш:

Стэрльакын тотшы йжо. Лэмнэ паш тотлы, тотан. Подылма, тотэшт анчэмэ. Тотэштэш кэлэш. Йажо качкыш. Ёжэптон качкаш кэлэш. Качмы годым ит ваштыл. Качок, качок. Равы мычны пылак кэчэ.

1. Тот, тотлы, тотан, тотэштэш.

2. Качкыш, качкаш, качмы.

3. Мычан, мычны.

Ышкэ йылмы пашавлам кыцэ Ыштымлә.

I.

Мары йылмы тымэньмы пашавлам пасна тьэтратьыш сирэн миаш кэлэш. Пасна пумага лаштыквлээш сирэш акэл: тэнгэ сирым пумагавлә йамын кэрдьт. Сирым пумага лаштыквлэда йамын кэмьк, Ышкэат ада палы лиэш, тымдышат ак палы, пьтэри тымэньаш тьнгалмыда годым кыцэ сирэнда, вара кыцэ, анчыда.

Тьэтратьым сирэш Ышкэок Ыштэш лиэш: коопэратывкыц иктэ мазар листы ик корнан сирым пумагам нэлэш, тьды сага иктэ листы кьжгы йиш пумагам нэлэш, кловойым, аль йакшаргым. Ыц листы пумагам кычыдаат пэлэ-покшэц тодылда, вара тодылмы вэргыц кьзыдон пьчтэ. Пьчмы пумага листы. лэдам вэс пачаш ик сэмьнь оптэн шьндэн лык тодылда, вара тьэтрать ыргэн вьл-вэлжымат тьхэньымок пьчтэат, ыргэн шьндыда. Махань паша гишан тымэньым, сирьнэт, тьэтрать вьлэн сирэн шьндаш кэлэш. Тьдыгыц пасна Ышкэ лымым, фамильым сирэш кэлэш. Тэнгэат эчэ сирэш лиэш: ныл оголан пумага лаштыкым пьчкын лыкта, тьшакат пьтэри сирэш шудым статьянок сирэн шьндыда.

Ти сэмьнь сирьда:

У сола школышты 2-шы группышты тымэньшы Йороха Иванын мары йылмы тымэньмы тьэтратьшы.

Тьэтратьлэн ик сэмьнь корнан пумага кэлэш, кьэткэн ак йары. Кьэткэнэш сирым годым сьнцэ шарла, йагыла. Тьэтрать листым вашток сирэш акэл, катэаш 4 пайышты ик пай нэрим со кодэн мимьлэ. Ти кодым йонэш, тымдышылан самынь сирьмым тьрлэшьжы йажо лиэш.

II.

Сирымым куштылгын ыгылаш лижы манын, итйран, рашкыдын сираш кэлеш. Ручкам когон тэмдэл шйндаш акэл, сирым годым тьэтратьыш чэрныла патькалт, кээ. Ик страницым сирэн пйтарымык, коштыш пумагадон тэмдэлэш кэлеш; ат кошты гынь, тыгыр шокш мычаш моло шырнэн кээат, сирымы льавыргэн кэн кэрдэш. Шим йажо чэрныладон сираш кэлеш. Когон вьдэн, ошалгыдон сираш акэл. Чэрныла йнжы локтылалт манын, сирэн пйтарымы йьдэ йамдаржым пропкадон питйрэн шьндьдә.

III.

Шамак-шамак халә сираш кэлеш. Шамакышты ик буква вэс буквадон кылдәлт мижы, сирашыжәт кыды вәрәжы кыжгын, кыды вәрәжы вьцкыжын кэлеш. Шамак толшы: вьт — тэнэ сираш кэлеш, в-ы-т сираш акэл.

Кит шамак халә, буквама кырыштэок сираш тымәнш шьцшы: тьнәм вэлә чынь, йажон сираш лиэш. Иктә махань шамакым сирэн моло ада мышты гынь, тымдышыдагыц йатта, вара ижы тьэтратьыш сирьдә.

IV.

Шамактам самынь моло сирэн шьндәдә гынь, ть шамакым ик ыдыралтыштон вэлә ыдыралда, вьләнжы кыцә сирьшәшлык ылында, тьнгә сирьдә.

V.

Сирым пашә йштым йьдә, кынам махань кэчын, махань тьлзын йштәндә, тьдым сираш кэлеш. Сирым анзыц пашән лымжым анчыкташ кэлеш.

Шамак толшы: колхоз гишән.

Поран (сәмән лыдыш).

Октябрь айом кыцә эртәрәнә.

Октябрь айом — пиш кого айом. Труйыш халык ровочый дә хрәсән, ти кэчын вьрйушывләгыц — пайарны йыхкыц

ытлымыжым, нѣнѣм сѣнгѣмѣжѣм ашѣндѣрѣ. Цилѣ тру-
йыш халык — марынжы, рушынжы,³ тадаржы, суаслама-
рыжы, молы халыкат ти кѣчѣм икышын ѣжѣплѣт, цилѣ
ѣшкѣ ирѣктон ѣлѣш тѣнгѣлмѣштѣм шанѣн ѣвѣртѣт.

Вѣс кидѣштѣш трукѣш халыкат мѣнмѣн ытлымылан
сусу лин, мѣлѣннѣ ти айо годым шѣлѣм колтат, мѣ докына
ѣлѣмѣшнѣ анчаш моло толыт.

— „ Мѣѣт, шукѣш агыл, буржуазинѣм сѣнгѣнѣ — маныт.
— СССР-нѣ вѣлѣ, кыцѣ гѣнѣѣт цаткыдѣм шожы, мѣлѣннѣѣ
вара ытлаш палшыкым пуа“ — манын шанат.

Октѣѣвѣр айо — кого айо. 2-шы группат погынымаш-
тыжы ти айом пыт ѣртѣрѣш ѣштѣн. Цилѣ сѣмѣнѣ ѣмдѣѣ-
лѣш кѣлѣш: лыдышвлѣм шайышт пуаш, мырывлѣм мыраш,
ѣакшар плактон рушткѣ ашкѣт кѣѣш ѣмдѣ лижѣ. Пѣрт-
кѣргѣм моло тѣвѣлѣѣѣш, цѣвѣрѣмдѣн шѣндѣш кѣлѣш.
Тонат пѣрт кѣргѣм итѣрѣѣѣш, цѣвѣрѣмдѣш кѣлѣш.
Айо ѣртѣрѣш ирѣн, цѣвѣрѣн чиѣн толаш кѣлѣш.

Ѣштѣш лимѣштѣм ѣрвѣзѣвлѣ пыт ѣштѣш тѣнгѣлѣвѣѣ,
пѣшѣм пайылѣн шузѣѣ, тѣнгѣштѣрѣн ѣштѣш тѣнгѣлѣвѣѣ.
Класыштыш пѣшѣм пѣтѣрѣвѣѣт, тонышты тѣвѣлѣѣѣш тѣнгѣ-
лѣвѣѣ. Ѣвѣштылѣн пѣрт кѣргѣм мышкыктат, тыгыр-ѣала-
шым мышкыктат.

Ровочый дон хрѣсѣнѣ халыкын кого айожы.

1. Ѣтѣѣ-ѣвѣдѣ, ѣзѣдѣгѣѣц октѣѣвѣр рѣволюци ѣштѣмѣѣ
готшым колмыдам тѣнгѣвлѣлѣндѣ попѣн пуда.

2. Октѣѣвѣр рѣволюци гишѣн сирѣш пасна тѣѣтрѣѣѣѣѣм
ѣштѣдѣ. Вѣлѣнжѣѣ „ѣакшар октѣѣвѣр“ манын лѣмжѣѣм
сирѣлѣѣдѣ.

3. Тѣѣтрѣѣѣѣѣшкѣдѣ кок-кым „сѣмѣн“ лыдыш, кок-
кым кѣтѣѣк шайа (кыцѣлѣ ровочый дѣ хрѣсѣнѣ пайанвлѣдон
кѣрѣдѣлѣнѣѣт, (пыртымы лижѣ). Октѣѣвѣр айоѣш сирѣ-
шѣшлѣѣк лозунгвлѣм ѣчѣ тѣѣтрѣѣѣѣѣшкѣдѣ пыртыда.

Журналвлѣгѣѣц, газѣтвлѣгѣѣц октѣѣвѣр рѣволюци готшы
картыинвлѣм пѣчкѣѣн нѣлѣн итѣрѣн тѣѣтрѣѣѣѣѣшкѣдѣ пи-
жѣѣктѣдѣ, лѣвѣлѣнжѣѣ мам анчыктымы тѣдѣѣм сирѣдѣ. Тѣѣт-

рәт вѣлвѣлжѣм чидон чидлѣдѣ, шайыланжы тѣнгѣлтѣш-
влѣм сирѣдѣ. Сирѣш тѣнгѣлмѣшкѣ, йажон ланцылѣн шѣн-
дѣш кѣлѣш: махань лыдышвлѣм, шайавлѣм, картѣинвлѣм
пыртымыла, кыцѣ вѣлвѣлжѣм ѣштѣмѣлѣ. Вара цилѣ турѣш-
турѣш, кѣ мам ѣштѣшѣшлык, — пайылѣн пуда.

Ти пѣшѣм айогѣц 2 ѣрнѣя анзыц тѣнгѣлмѣлѣ.
Пѣлѣдѣм шамаквлѣм тѣтрѣтѣшкѣдѣ сирѣдѣ.

Ти вѣкѣ труйыш халыквлѣ
вѣрц шалгышы-
влѣм сирѣдѣ.

Тишкѣжѣ труйыш халыквлѣ
ваштарѣш шалгышывлѣм сирѣ-
дѣ

Пѣшѣ:

1. Ти картѣин вѣлѣц анчѣн шайыштга. Кѣтѣкѣн, иквѣрѣш кѣлѣ-
сѣмѣшвлѣм шанѣн лыктын, сирѣдѣ. Тымдышы клас хангѣш
сирѣ, ѣрвѣзѣвлѣжѣ анчѣн сирѣн нѣлѣт.

2. Вѣс картѣинвлѣм модаат. тѣнгѣк шайыштга, сирѣдѣ.

Пѣшѣ анчыктымаш.

Шѣргѣштѣ, вѣт тѣрѣштѣ, солашты, нырышты, карѣ-
амѣштѣ, купышты моло кѣрѣл хѣдѣрдѣвлѣм пасна-пасна
ѣырѣн шѣндѣдѣ:

1. шыргыштыш сакой-йиш рэхэньым, охыр кэк пыжашым, Ылышташкэ коштым пушангы укшвләм;

2. ныр покшалныш, нэркаштыш роком, нырцан кинды вуйвләм, коштым пэлэдышвләм;

3. алыкыштыш сакой шудым, коштым пэлэдышвләм;

4. кавштавичы хэдырвләм: морком, рэвым, охырам, турим;

5. садывичыштыш олмавләм, сливам, крушам;

6. вйт тырыштыш кушкышвләм: амыжым, цэганым.

Кандым хэдырда лывалан лымыштым сиралтыда. Махань вэрышты ныным монда, тыдым сиралтыда.

Колхоз хозайствылан кэрал Ылышвлән дә кычылтмы адырвлән лымыштым сиралтыда.

Каталогым Ыштыда. Тышакэн кандым хэдырдавләм № шоттон сирэн нэлда. Каталогышты тэнэ анчыкташ кэлэш: күү мон, кынам мон, кышты мон.

Йатмаш:

Иктэ лишныш школыдон тэ вэш каштыда вара? Икыжак-иктыдадон тангаштарэда моло вара?

Кангыжым постарым хэдырвләм школыш погымы гишан сирыда

1. Кынам погэндэ?

2. Махань хэдырвлэ кандымы?

3. Кувла анчаш толыныт?

4. Махань хэдырвләм нынылан колташ сөрэдэ?

Сирымаш колташ тымэньдэ.

Ош пумагадон канвэртым Ыштыда, көргышкыжы сирымаштам ништыда, адресшым тэнэ сирыда.

Арйунывуй сола

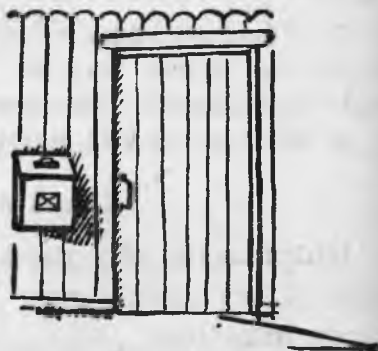
Виловат с|совэт,

маркы
вэр

Школышкы,

2-шы группышты

тымэньшй ырэзэвлэлэн.

Сирёмаш намалшыгыц маркым нәлдә, канвэртён күшыл оголэшбжы маркы вәрэш тидым тышкалдыда. Вара пошты йәшбкыш сирёмашбжым колтыда.

Шыргыш кашмы гишән йадышмаш.

1. Кәнгбжым шыргыш каштынат вара? Бшкәтәток, әль тәнгәтвләдон каштынат?

2. Шыргыбжы садывичы ганьы гыцә?

3. Махань пушәнгывләм, тышкәвләм, пәләдышвләм ужынат?

4. Кызыт нынны махань ылыт?

5. Кугин, шапкин, йәктын каргыжышты махань? Ма айыртәмышты? Блбштәшышты махань вара? Махань айыртәмышты? Укшвләшты махань?

6. Кыцкы, понгы, әхәль кынам лиэш?

7. Махань звэрвләм ужында?

8. Кәквлә мырат ылын вара, махань кәквлә, кыцә мырат?

Йуктон ныннлә мырән анчыктыда.

Шишты чынгым йукым кәләсэн анчыда.

Кызыт махань кәк йукым колаш лиэш?

9. Кышкывләм ужында вара? Махань кышкывләм пәләдә?

10. Махань капшангывләм пушәнгышты, улны ужында?

Кыткы шүнгәм ужында?

Шыжым кыткым вылны ужында?

11. Иктә махань пәшә бштымым шыргышты ужында вара? Кыцә пушәнгым сымбрат? Кыцә кырым, кымыжым вактыт? Кызыт шыргышты мам бштәт? Шыргы оролыжым ужында?

Пәшә:

Пәлбдым шамаквләм тьәтратышкыдә сирыда:

1. Шапкәр, шапкилә, кожәр, тумәр, йәктәр.

2. Имән шыргы, свзә шыргы, шоз, цышкәр.

3. Мөр, ур мөр, мөскә мор, мызы мөр.

4. Шапки калъавонгы, куги калъавонгы, ош калъавонгы, опонга, крузы, рижык, арашынга понгы да молат.

Куги да ЫрвэзЫвлэ.

Шошым йЫдэ сола ЫрвэзЫвлэ куги вЫдым йуаши шанэн, шуку кугим тавардон шушыртат. Шушыртым куги изин-ольэн йасыланэн, колымашкы шоэш.

ПЫсы тавардон кугим шушыртэнйт. Ши каргыж мычкы сЫнзэвЫтшы йогыш Кугим шушырташ акйары — кошка.

Паша:

Урокым лытмы сэмьнь, йатмашвлэм шЫндыдэ.

Плакатым сирЫдэ. Ик монгырэшЫжЫ нчыктымы лижЫ, куги малан йара. Вэс монгырэшЫжЫ куги локтылмы ваштарэш кэлэ сымаштам сирЫдэ.

Тэхэнь йатмашвлээш отвэтовлэм сирЫдэ:

1. Пушангын тЫнжЫ махань? Кожын тюр.
2. Пушангы кыдын кукшыц ылэш? Кож — 20 мэтыр кукшыц
3. УкшвлэштЫ махань? Йалавала кэчэлтшы.
4. Каргыжшы махань? Каргыжшы ошы, луды, йаклака.
5. ПэрцэвлэштЫ кыцэ шЫнзэт? ИктЫн, мыжырын, .

Паша:

1. Пушангын лымжЫдурэ, вэс вэлэн ЫлышташЫжЫ махань ылэш тЫ гишан сирЫдэ.

2. Ылышташым ыжар пумагаэш пиштэн кырандаштон йыржЫ ыдырэн сартЫдэ, вара кайыцтон пЫчкэдэн лыкта. Сары Ылышташ кЫнь, сары пумагагыц пЫчкЫн лыкта. ПЫчкЫн лыкмы Ылышташвлэдэм кого листэш, ош пумагаэш пижЫктэн мидэ. Вара кого листЫдэм виставкы годем анчыкташ сакЫдэ.

ШЫргЫ йоньштыш иктэ пашадэм шайшт пуда: кыцэ ландишым коропляэш роккэ капайэн кандэндэ, молымат.

Йатм
1
2
3
1
2
3
7
зЫвл

L
арэн
Г
кай
Тагь
орол
тыдэ
годь
толэ
Тьот
шак
лэм
йыл
вэр
К
кыд
рЫв
кузэ
тъя
ког
нЫт
влэ

I
влэ

Йатмашвлә:

1. Ландишён Ылыштәшәжә Ылә, әль кошкән пәтән?

2. Важыштыжы мам ужында?

3. Рок пүкшәжә малан кәләш?

1. Ландишәм мадон капайән толында?

2. Мадын коропляәш шәндәндә?

3. Анчымда годым мам цакләндә?

Ти йатмашвләм тымдышы клас хангаәш сира. [Вара йрвә-
зәвлә отвәтшәм тәтрәтәшкә сираг.

Шоны кож.

I.

Шәргә оролын пөртшәм цилә вәцән кого шәргә
әрән кушкын шагалын.

Пөрт сагажок лүлпә, пәркәм. Палныракшы кугивлә
кайыт. Ти кугивлә лошты кошкышы кого кож шалга.
Тагынамок ти кожым роаш йара ылын гәньәт, шәргә
оролыжы ти гишән әшәшәт нәлтә. Ти гишән тидә рок-
тыдә: пәрви тәтәжы тиштә оролән Ылән. Икәнә, изижә
годым, тәдән тәтәжы вады вәкәлә шәргәдон токыжы
толәш ылын. Толмыжы годым пирә йуквләм колын колта.
Тәтә корны мыч кыргыжаш тәнгәләш, — йал йук вәлә
шакта. Колыштәш, — пирә йуквлә токыжыла вәлә лишә-
ләмәт. Анчал колта, — анцылныжок пирәвлә сәнцәштәм
йылатән шәндәнәт, „лочкә“ пүм пырыт, шәләш нәгышкат
вәр укә.

Кого кож тәнгәш тәтә кыргыж миә, укш вәлкә
кыдыр-гудыр кузән кәә. Тәтәжым кож укшыштат пи-
рәвлә ужын колтат. Кож лишкә кыдал миәт, йал мыч
кузән шагалыт, тәтәжым анчән шәндәнәт, урмыжыт. Тә-
тәжы лүдән колта, эчә күшкәрәк кузән кәә. Пирәвлә
когон „лочкә“ пүм пырыт. Нинә тамахань звәрәм шәлтә-
нәтәт, самынь тәтә вәлкә попазәнәт. Кәнгәжәм пирә-
влә әдәм вәлкә нәгынаमत ак кәчәлтәп.

II.

Кәчә валән кәә. Йыт лин колта. Пәлгомышты шәдәйр-
влә цолгә кайаш тәнгәләт. Шәргә лошты пиш тыр, цыт

йукат ак шакты. Мбндбпрдбн вэлэ изиш кбдбпртбш йук шакта. Тьотья ашбндбрэн колта: „мбләнэм ти кож вуйышток йыт эртбрэш вбрэштэш“ — манын, шаналта.

Кого мардэж тбрвәнә, пушәнбй укшвлә лыпшалт кэят, тьотьян калпакшы „пылт — полт“ улбк кәнвазэш. Шбнцбш пирбвлә калпакшым кышкэт кбшкят. „Цылт-цолт“ валгынцыш кайын колта; цилә шбргбй сотэмалт кэа. Пирбвлә улнбй кайын колтат. Тьотьян сбнцбжбй анчалат ак кэрт. Тьотья шбнцбмбгбц палнырак „тыр-дур-р-р“ кого йактым рашкалтэн колта. Мардэж „ружгә“ тбрвәнә, кож лыпшалтэш. Тьотья цаткыдын кож укшым кычэн шбндә. Изиш лиэш, йур тьотья вблкбй „тып — тып“ патькалтэш. Вара „ложгә“ йураш тбнгалэш. Тьотьян вуйбгбц туп мычкыжы вбйт йога, монгырым кблмбктә. Тьотья тидбм нбмат ак шаны, кәнвацмашкбц вэлэ лүдэш. Сотэмэш. Тьотья кож вуйышток шбнцә.

Сотэммбк ижбй пирбвлә карагыныт. Ольэн укшкбц укшым кычэн тьотья вала, оролы пбртбшкбжбй толэш. — „Ма линят? — Кышты каштынат вара?“ — манын ватбжбй сбгббрал колта. Тьотьям анчэн брэш вэлэ: тьотья ошэм шбнцбн, калья гань нбрэн шбнцбн. — Мбнь машанэм йур эртбмбм солашты вычэн шалгәнят. — Укэ, мбнь йурым вычэн шалгыдэләм... — манэш, прамой акат попы. Тбшәкок куртнбык вблкбй пырэн вазэш.

III.

Тбмбнбй вара шбргбйм когон роэнбт. Вбрэшбжбй угбцят кушкын шагалын. Кого, шогы кож вэлэ бшкэтшок шбргбй лошты шалга. Со шбргбй оролылан попат: — „роаш кэлэш“ манытат, оролы акат колышт.

Ти шогы кож икәнә пирбвләгбц тьотьяжын бблбмашбжбйм ытарәнят, сэдбндон бнэжбй ро.

Пәшә:

Тьотьян кож вуйышты шбнцбмбм рисуйэн анчыда.

Шыргы пашашты.

Цуткэ вэлэ	Цилан пилат,
тавар йук.	Пыт ёштат,
Шыргы мычкы	Роат, йорат,
Рышкэлтэш:	Пушангым
Цыт-цут!	Рышт-рушт!
Цыт-цут!	Рышт-рушт!
Тарваш вэлэ	Пыт тангашэн,
Шапналтэш.	Талашэн,
Цужгэ вэлэ	Выц иаш планнам
Пила йук:	Ныл иштё
Цыж-цуж!	Кэрэк ма-дэ
Цыж-цуж!	Тэмэнэ!

Йатмашвлэ:

1. Кыцэ марывлэ шыргышты пашам ёштат? 2. Малын талашат? 3. Ти гишан кыцэ кэлэсымы? 4. Талашэн ёштёмыштымахань шамаквлэ анчыктат? 5. Тавар йук шыргы мычкы кыцэ шакта? 6. Махань лыдышышты шамактон кэлэсымы? 7. Пилым йукшы кыцэ шакта? 8. Махань шамактон анчыктымы?

Паша:

Пёрэньэ кыцэ лиэш, пёрэньадон мам ёштат, — сирэн пуда. Ромы йукум, пилым йукум анчыктыш шамаквлэм сирэн пуда.

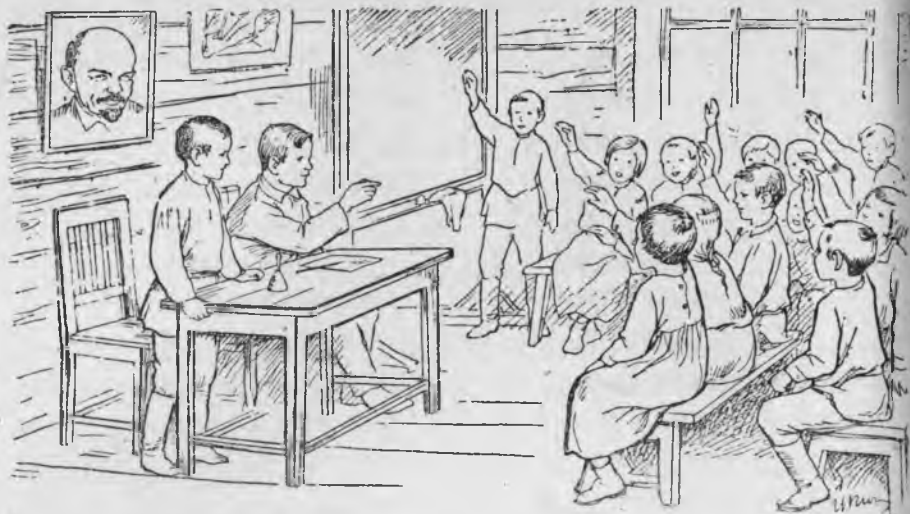
Тымэньшывлэн погынымаш.

Школышты паша ёшташ тынгальмё анцыц, погынымашым ёшташ кэлэш.

Погынымыкы вуйлалтышым (прэдсэдэтьёлым) дэ сирёшым (сэкрэтёрым) логыцтэ айырыда.

Вуйлалтышы погынымашым пачэш, цэроттон попаш пуа. Сирёшыжы протоколым сирэ. Докладчык доклатым ёштэ. Шайышт пумыкыжы молы ёрвэзёвлэштё шанымыштым кэлэсэн пуат, доклатчыкын шайышмыжын йарымыжым-йардымыжым ланцылат. Вара доклатчыкын шайышмыжым кит лүктэн йарыктат.

Мам попэнёт, мам ёшташ линёт, сэкрэтёр тидым протоколыш сирэ.

Протоколжым тэнэ сирät:

.....школыштыш 2-шы группы погыны-
машын протокол. 1932 ин октябрь 10-шы кэчын.

Погынымашты 28 ёрвэзё ыльэвё.

Вуйлалтышы

Сирёшё

Анчышашлык пашавля:

1)

2)

Колыштэвё:

Бёшташ лиэвё:

.....

Вуйлалтышы.

Сирёшё:

Погынымаш видём сэм.

1. Погынымашым вуйлалтышы видя. Погынышвлажё
цилян тёдём колыштыт.

2. Иктямам попынэт жёнь, вуйлалтышыгыц йат. Вуй-
лалтышы шёдёмэш ит попы. Шанымэтым кётыкын, рас-
кыдын кэлэсё.

3. Вэсё попом годем шайа лошкы ит пыры.

КЫМ
РБН
ТАН

Йат
Л
ТЫШ

Тэл.

Тьэтрэтьбьштбьдә тэл гишан кок-кым лыдышым, кок-кым тыштым сирьдә. Тэл Ыжэпым рисуйэн пуда; изидирьн матмым, эчэ морэн кыдалмым анчыктыда. Тьэтрэтьтан вьлвәлжым рисуйэн шьндьдә.

Лым пьрцьи.

Кыловой пьлгомгьцьцьн
выргә лым пьрцьи вала.
Цэвэр, соты лым пьрцьим
Изи мардэж вьстәрә.
Мардэж шипкә рьвшәлтэш,
Лым пьрцьижьи мьльгалтэш,
Кэчьи йалэш йьлгьжэш,
Шилә кайэш, йолгыжэш.
Тэвэ корныжат пьтә.
Лым шуаэш вазалэш;
Лым пьрцьивлә лошты
Соты шьдырвлә кайыт.

Йатмаш:

Лым пьрцьим мадон тәнгәштәрәт? Кыцә кайэш? Каймым анчыктыш шамаквләм сирән нәлдә.

Поран.

Мардэж лымым пыргыштэн
күшкы пөртэн кузыкта;
корным йоштэн, поранлэн,
корныгэшым йамдыкта.

* * *

Йужнам тиды пирьлэ
ныр покшалны урмыжэш,
пөрт трувашты азала
изи йукын магыралэш.

* * *

Сарай вьлнбыш олымым
вужгэ шарга, пыргэдэш.
Корныгэшы эдэмлэ
окным лоч-лоч сэвалэш.

Йатмаш:

Ти лыдышышты мардэжым мадон тангаштарэда?
Тангаштарьмы шамаквлэм тэнэ сирэн нэлда.

Паи

Паи

ла а

нын

влэм

Р

пайа

К

шты

Л

Паша:

1. Пирыла урмыжэш.
2.
3.

Лэньиным ана монды.

Паша:

Ти паматныкышты Лэньин кулян попа, китшыдон кышкыла анчыкта, кыш ужэш, тдым тьэтратьышкыда сирэн налда.

Лэньин шудымыла ылэна.

Шуку йажо завод-фабриквлэм, машинэвлэм Лэньин ыштэш шудэн. Малын шудэн? Малын кызыт тыдывлэм ыштэт?

Ровочый да хресань халык нэзэрышты, кулаквлэн, пайанвлэн да попвлэн кит лывалны ылэн.

Кызыт кого заводвлэштэ у машинэдон, колхоз пашашты агроном шудым статьян нины пашам ыштэт.

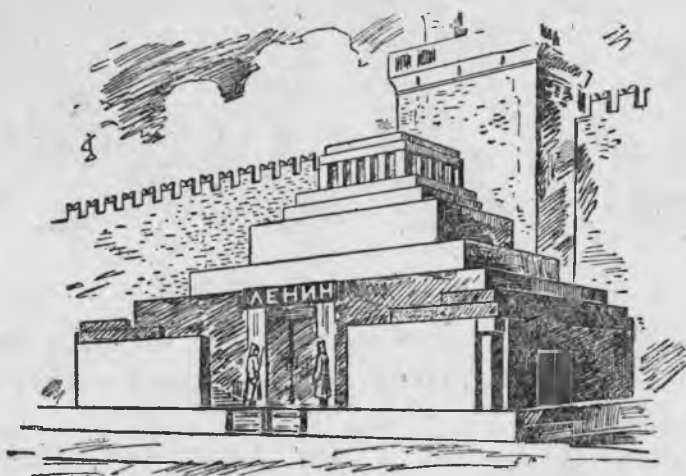
Лэньин малэнна мам ыштэш шудэн?

Лэнын махань Ылымашым Ышташ шанэн?
У Ылымашын лымжы кыцэ?
Коммунизм Ылымаш малын йажо?

Лэнын шудымым ку виктэрэн миә.

1924 ин 21 йанварын Лэнын колэн. Вәрэшбжы Лэ-
нынбн коммунист партыжы кодын. Лэнын вэжы ли-

шы ровочый, хресаньвлә партыш мбылюнын пырэнйт.
Ти парты Сталын тәг видымдон Лэнын шудымым Ыш-
тән миә. Комсомол дон пионьэрәт ти пәшәшты партылан
палшат.

зал
ыш
193

ТЫМ
ВЫН
ТЫН

Паш

Лэньинлән.

Лэньин кугузана,
 Йаратым тьотьянә!
 Тыньюым шанэн попәнә.
 Тыньюым ашындәрәнә.
 Йалым шанэн ыләнәт.
 Ышкымәтшым мондәнәт.
 Йаллән пурым кычәләнәт.
 Йасым ужын ыләнәт.

Лэньин кугузана,
 Йаратым тьотьянә!
 Тыньюым ашындәрәнә,
 Тыньюым шанэн попәнә.

Лэньин лыкым кыцә Ыштәймәлә.

Ти гишән погынымашым Ыштән группывләдон пын-
залмашым лыкта.

Лэ-
ли-
 школышты 1-шы, 2-шы, 3-шы груп-
 пышты тымәншы Ырвезывлән погыномаш протоколышты.
 1932 ин 21-шы йанварын.

Вуйлалтышы
 Сирьшыжы:

Погыномашын пәшәжы:

- 1) Школәш Лэньин лыкым Ыштәймәш.
- 2) Вәсывлә.

Колыштынна:

Лэньин лыкым Ыш-
тәймә гишән Ньәмцә-
вйн докладым колыш-
тынна.

Ыштәш линнә:

- 1) Лэньин лыкым школәш
Ыштәш.
- 2) Кәртшыжы лыкышкы кә-
рәллык хәдырвләм кандыжы.
- 3) Лэньин лыкым Ыштән
шокташ манын, группывләгыц
ик әдәм рәды айыраш линнә.

Вуйлалтышы — *Ильән Гәнадь*
 Сирьшы — *Эрсык Зойа*.

Пәшә:

Тидым анчән цилән ик протоколгыц Ышкәдурәштә сирьдә.

Лэ-
ли-

ыт.
Ыш-
лән

Пионьэр мыры.

Караң, пайан! Ташкэнә!
Корны вѣлнѣ ит шалгы.
Мә у мырым мырэнә,
Сәмнәм шорәш ит цацы.
Шошым вѣт кань ылына.
Ышна, кәпнә пиш патыр. } (Сәрәлтѣш)
Пионьэр мә ылына,
Мәнмән корны вашт такыр. }
Тошты готшы кайышым
Важгѣц лыктын шуэнә.
Корны вѣлнѣш тышманым
Ломыжышкы сәртәнә.
Шошым вѣт кань ылына... (Сәрәлтѣш)
Цилән иктѣш ушнәнә,
Цат ташкалын ашкәдѣн...
У ылымәшѣш ванжәнә.
Шошым вѣт кань ылына.

М. К.

Пионьэр марш (мыры).

Айда, иквәрәш погынән,
Чѣнь мыралтән колтәнә.
Тѣмѣрнәм мә чѣнь сәвәлтән,
Лүттә анцык мә кәнә.
Тѣмѣрнәдон той пычнадон
Тышман цуцам цѣтѣртән,
Йажо мырым мыралтән
Лүттә анцык мә кәнә.
Мәнмән пионьэр ушәмнә,
Мүкш сәмнә гань шужгыжәш.
Тышман цуца ваштарәш
Цилән иктөр ашкәдѣнә.

Тѣмѣрнѣдон той пычнадон
 Тышман цуцам цѣтѣртѣн,
 Тышман цуца ваштарѣш
 Цилѣн иктѣр ашкѣдѣнѣ.

Тѣмѣрнѣдон, той пычнадон манмы... тѣнгѣлмѣ купльѣт
 мыралтѣн мимѣвлѣ (сѣрѣлтѣшвлѣ) ылыт. Вѣс купльѣтвлѣ
 сага нинѣм мыралтѣн миѣт.

— Тѣмѣрнѣдон, той пычнадон — мырымы годым тѣ-
 мѣрѣм — параваным тѣ сѣмдонок сѣвѣлтѣн колташ кѣлѣш.

Вольыквлѣ дѣ звѣрвлѣ.

Ышкал	Имнѣ	Ур	Мѣскѣ	Тѣгыр
Котѣ	Пи	Шѣлѣ	Пучѣ	Вѣрблѣѣт
Зѣбыр	Сасна	Слон	шарык	Бѣрвѣж
Пирѣ	Кѣсѣ	Хир имнѣ (осѣл)	Обѣзѣян	Лѣѣф
Морѣн	Калѣа.	Кѣрис	Лѣй	Нѣргѣ

Пѣшѣ:

Пѣтѣри вольыквлѣм вара, звѣрвлѣм сирѣн нѣлдѣ
 Колхозын ышкал урдым вѣрѣш анчаш кѣн толда, вара ик-
 вѣрѣш сирѣдѣ:

Сарайшты маханѣ: шокшы? соты? пышан?
 Пукшым вѣрѣштѣ маханѣ?

Кѣцѣ лукшат? Кѣцѣ ышкалым шывшылыт? Ышкалвлѣштѣм
 ирѣн, лѣавѣрѣн урдат?

Кэквлә.

Аптән	Куку	Кәдәй	Цывы	Лудыгарак
Пурка	Цәрләнгә	Шиштә	Кыдыр	Цанга
Тымана	Тыртня	Орави	Мыгыльшү	Вәрәш
Шимкарак	Лыды	Цыгак	Попугай	Тыргәдә

Пашә:

Кыцә вольыквләм сирьштә, кэквләмәт тынгөк сирьдә.

Вольыквлән дә кэквлән пользышты.

Ышкал	Имнәи	Аптән
Сасна	Коты	Пучы
Пи	Шарык	Пурка
Кәсә	Ыдыр	Цывы
Комбы	Кәдәй	Шынгьртәш
Лыды	Цыгак	Орави

Кушныш шамаквлә паштәк ти шамаквләм пыртыда:

Пайжы дә пынжы йара, акәл шукшвләм пьтәрә, шышәржә, үжә, тывыртышыжы, пайжы, каваштыжы йара. Кудывичым орола. Пайжы, шәлжә, йара. Пайжы шәлжә, каваштыжы, мижшә йара. Кальам кыча.

Вольык, кәк, звәр махань пользым пуат, тәнгә сирән мидә: ышкал шышәрым пуа.

Пашә:

Вольык кишән, звәр гишән, кәк кишән тыштывләм сирьдә. Мам лиәш рисуйән шындәдә. Кырандаштон рисуйыда, чәрныладон сирьдә:

1
2
3
Т
Т
К
К
М
К
М
М
К
Ы
М
тәрл
1-
2-
3-
4-
5-
№№
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

1. Ныр покшалны кок майак шалга.
2. Шалди ватѣ равым шывшэш.
3. Тѣкѣжѣ кѣлѣткѣц кужы.

Мастьѣрскойышты.

Тѣмдѣн группы мастьѣрскойыш каштын?

Тѣштѣкѣн мам Ёштѣт, ужында?

Кышты хагавлѣм коштат?

Кышты вѣрстаквлѣ шѣнцѣт?

Махань хѣдѣрвлѣдон ровотайат?

Кыцѣ пѣшѣжѣм Ёштѣт?

Махань хѣдѣрвлѣм Ёштѣт?

Махань пушѣнгѣвлѣдон махань хѣдѣрѣм Ёштѣт?

Кѣрѣл пушѣнгѣжѣм кышты мот?

Ёштѣм хѣдѣрвлѣштѣм кышкы выжалат?

Маньарын ровотайат: Ёшкѣтшок? Сѣмнѣдон? Эчѣ тѣрлѣм эдѣм улы?

Мастьѣрскойыш кашмыдам звѣнодон сирѣдѣ.

1-иш звѣно—мастьѣрской кѣргѣм сирѣ.

2-шы—хагавлѣм кыцѣ пилат, йѣмбѣллѣт, тѣдѣм сирѣ.

3-шы кыцѣ кѣльѣйѣт, кыцѣ коштат, тыдым сирѣ.

4-шы хагавлѣжѣм, кѣльѣжѣм кышты мот, тѣдѣм сирѣ.

5-шы Ёштѣм хѣдѣрвлѣжѣм кышкы выжалат, тѣдѣм сирѣ.

Стольѣрын хѣдѣрвлѣжѣ.

№.№	Хѣдѣр лѣмжѣ	Тѣдѣндон мам Ёштѣт?
1	Пила (пила)	Пилат
2	Тавар
3	Кужы йѣмбѣл
4	Пыро
5	Толота
6	Молот
7	Лѣпцѣкѣ толота
8	Угольнѣык
9	Ватѣрпас
10	Пыжар
11	Йѣмбѣл

Ыргызын хәдървләжй.

№.№	Хәдър ләмжй	Тй хәдърдон мам бштәт.
1	Утук	Утужат.
2	Кайыц
3	Сантымәтйр
4	Им
5	Парньашка.
6	Ыргым машинә

Ти шамаквлә лоштыш пәлбдйм шамаквләм тьәтрәть-
бшкйдә сирән нәлдә:

Вәрстәк, ватьэрапс, угольник, ләпцәкә толота, пыро,
утук, ыргым машинә, шуша.

Пәшәм анчыктымы мадыш.

Группыгйц ик йрвзйи клас покшакы ләктйи шага-
ләшәт, анчыкта: кыцә столяр пәшәжйи бштә, — кәпшй-
дон, китшйдон анчыкта. Мслы тымәншйвлә тйдйи ан-
чән кәләсәт: „Столяр хагам пильа“, „пыдам шиәш“...
Тымдышы клас хагаәш сирә, вара йрвзййвлә сирән нәлйт.

Бдйрәмәшлән.

Тйнь бдйрәмәш.
Мйнь — пүэргй,
Коктын ик тәг ылына,
Тйнь пичйшты,
Мйнь нырышты,
Коктын пәшәм бштәннә.
Ти пәшәнәм,
Тошты бштйи мнәм,
Бндә шуән кодәннә.
Угйц пәшәм
Бштәш маньын,
Кольәктивйш пырәннә.

ВИК
Рису
каш
5-ш

ТЫНЬЫ СО ВЭТ
СОВЭТ ЙАКТЭ
ЛУДЫН, ВАЖЫЛ ЫЛЭНЭТ
ЫНДЭ ТЫНЬЫ
СОВЭТ ЛИМЫК
СОВЭТ ПАШАМ ВУЙЛАЛЭТ.

П. Вэсэлов-Сталь.

Ти лыдышым „У ЫЛЫМАШЫМ ЫШТАШ ПАЛШАШ“ МЫРЫ
ВИКТОН МЫРЫДА.

Майын пйтәриш кәчй айо.

Группыдон сирьдә: „Майын пйтәриш кәчй айо“

а) Погынымаштыда 1-иш майэш 1, 2 звэно сирәт, кы-
цә йәмдыләш сөрэндә?

б) Кыцә кластам олмыктэндә, 3-шы звэно сирә.

в) Махань плакатвләм сирэндә, 4-шы звэно сирә.

г) Ирок 1-ш майын кыцә школыш погынэндә? Кыш
каштында, кў плакым намалын, махань мырым мырэндә,—
5-шы звэно сирә

Рисуйыда:

1. Маньифэстациш кыцә погынәнйт.
2. Плактон кыцә кәнйт.

Майын 1-иш кэчѣ.

Май айожы айаран,
Кэчѣ шокшын анчалэш.
Пылак выргэ йакшаргын
Лэвѣш вѣлнѣ йожалтэш.

Музык, попат, мыралтат...

Бѣлѣмѣшнѣ ѣвѣртѣ.

Ольицѣшкѣ халыкэт

Полой ганьы тэмѣлтэш.

Ольицѣштѣ ѣрѣжлѣ.

Кыш анчалат йакшаргы.

Майын ружгэ йогымжым

Тышман анчэн цѣтѣрѣ.

Шокшы шошым айарэш

Ружгэ вѣдэт тѣрвѣнѣ.

Май пѣлѣдыш айоэш

Сѣндѣлѣкэт тѣрвѣнѣ.

Май айожы айаран,

Кэчѣ сотын анчалэш:

Макы ганьы пылакшы

Йакшартарэн валгалтэш.

Пѣшѣ:

Шайышмым рисуйэн шѣндѣдѣ, сирэн нѣлдѣ, шайыш пуаш
тымѣнѣдѣ.

Шошым.

Шошымын пѣлѣкшѣ махань ылэш, тыдым сирѣдѣ:

1. Лым шыла? Лым кырыкта ма лиѣш тѣнгѣлѣн? Лым махань лиѣш тѣнгѣлѣн?
2. Махань вѣрѣштѣ, кынам кэчѣ когонрак ѣрѣктѣш тѣнгѣлѣн?
3. Корны махань лиѣш тѣнгѣлѣн?
4. Махань кѣкѣм пѣтѣри ужынат, кынам?
5. Кышты пѣтѣри вѣт йогаш тѣнгѣлѣн?
6. Махань вѣрѣштѣ сирѣм кайаш тѣнгѣлѣн?
7. Махань вѣрѣштѣ шѣнгѣвлѣ кайаш тѣнгѣлѣвѣн?
8. Шошым ольицѣштѣ тѣл дорцын ма вѣшталтын?
9. Ольицѣштѣ ѣрвѣзѣвлѣ кыцѣ мадыт?

10. Махань пэлэдышвлә кайыт? Лымышты, цырэшты махань?
Ти йатмашвләм икышын шанэн — клас хангаэш сирьдә. Вара
тыэтратьышкьдә сирэн нәлдә.

Шошым йур.

Лыжгә вэлә мардэжэт
Сәмәләлбін лывшалэш.
Йыжгә вэлә шим пьлэт
Бьмьлтәлбін толылдалэш.

Ти шим пьлэм толылдалэш
Изи йурым кандалэш.
Изи йурэт лыж-лыж-лыж
Колхоз нырым нөртәлэш.

Изи пьлэт йогән кэш,
Кэчы сусун анчалы.
Изи йурэт эртән кэш,
Сирэм (ы)жаргаш тынгальы.

Ти] лыдышым лыдын ләктәат, тымдышын лытмым
колыштаат, бьшкэгьцтә ашындырымьдәм сирэн анчыда.

Картынышты мам ужыда, шайыш пуда.

Кыдыртыш йук.

Иатмашвлә:

1. Йур анцыц шүләш йонгата, әль пыцкәтә?
2. Кыдыртыш кыцә кыдыртә? Йукшым махань шамактон кәләсәймәлә?
3. Кыдыртышән йур тәмдәм кышак әрән?
4. Кыдыртышән йурым анчымыда годым, мардәжшә илын? Пылжә махань ылын? (шимә, ошы, мызырланышы). Кыдыртышәжә кужын әль лонган, лонган, кыдыртән? Йуржы кого, изи шалдыра, йәрәмән, әль ваштыр гань ылын?

Экскурсиш кашмаш.

Цуцан-цуцан айырлыда. Махань звәно, мам бштышәшлык, тәвә тәнгә анчыктымы лижә:

1-шә звәно:—Кыцә экскурсиш кәаш йәмдәләлтәннә.

2-шы звәно:—Кыцә корны мыч кәннә, мам ужынна.

3-шы звәно:—Махань пушангывләм ужынна, шәйргәштыма йажола чучын, мам кандәннә?

4-шә звәно:—Кавшангывлә, кыткывлә, мукшвлә анчымым сирә.

5-шә звәно:—Шәйргәшты кәквлә мырым сәмәйм сирә.

6-шә звәно:—Халыкын шәйргәштыш, нырыштыш пәшәжәйм сирә.

Экскурсишты ужмым кыцә сирәймлә.

Экскурсиш кашмы такәш бнжә йам. Экскурсиш кашмы годым, йажон тәшлән анчаш кәләш. Анчымәтәйм кужын сирәш акәл, мондымашкыц вәлә, когон кәрәлжәйм вәлә сирәлты. Тәвә тәнгә сирә:

Шәйргәшты кымыж вуйан кәшкәйм ужынна. Лүдәш колтышна. Тымдышына тидәйм ужат. „Тидә кымыж вуйан кәшкә ыләш“, маньы.—„Тидә нымат ак бшты. Идә лүт“,—маньы. Лүдәш пырахышна, кәшкәйм анчәнә. Вуйыштыжы нарынзы тамга улы, туп брдәжә тәйрләцән.

Ик брвәзә кәшкәйм рисуйән шәндәш. Вәс брвәзә кәшкә ужмыжым сирән шәндәш.

Школы кавштавичы паша.

1. Кыцэ йыранвләм висэндә?
2. Йыранвләм кышкыла ыштэндә? Кыцэ капайэндә.
3. Йыранэш мам, кыцэ шындэндә?
4. Вьдым кыцэ кышкэндә?
5. Кыцэ самлэндә? Кыцэ кэквлэгыц пэрэгэндә?

Рисуйыда:

Висым кэрэмдәм, кольмым, крапләм, льэйкым, чучылым.

Кавштавичы паша

Самлаш.	Шындаш.
Кыралаш.	Пэрэгаш.
Шоээмдәш.	Погаш.
Йыран ыштәш.	Шотлаш.

Ти паша ыштым шамаквләм сирьдә, ыштым сэмьнь кыдыжым анцыц, кыдыжым пачэш шындән мимьлә:

Лыпы

1. Лыпын шылдыржы махань?
 2. Изи кычән йалвлажы ма статьян ылыт?
 3. Мьшкыржы ма статьян ылэш?
 4. Вуйжы ма статьян ылэш?
 5. Мыныжы ма статьян ылэш?
- Ти йатмашвләэш сирән кэлэсымлә.

Колхоз ныр.

Ирок кэчы сотэмдәрә,
Нырым, солам сусун анча.
Колхоз халык нырыш ләктэш,
Ләктыш вэрцын кырэдәлэш

* * *

Туты пырцы рокыш вазэш.
Партыш азым шьтән ләктэш.
Ир айарэш тьылгэ кайэш,
Вуйжы ләктэш, тэмын шоэш.

* *
* *

Колхоз халык „руж“ тэрвэнэн,
Ныр покшакы—пашай лэктэш.
Тангаштарэн, пыток кычэн,
Йажо киндым цогэн нэлэш

* *
* *

Уты киндым ровочыйлан
Завотвлэшкы колхоз пуа.
Халэвлэшты Ылышылэн,
„Йакшар овоз“ шывштэн мий.

Паша:

Тидым анчидэок лыдаш тымэньдэ.

Тымдышывләән.

Пытәри школышты, 2-шы группышты тәхәнъ йылмь пәшәвлә улы: лытмаш, йылмь лывыртымаш, йөндон шайышт пумаш, сирән пумаш, йылмь ладывләм, знаквләм тьшлән, шамаквләм сирән мыштымаш.

Партын ЦК шудым сәмдон цилә тымәнъмь пәшәмок йөндон, сисьтәмьдон колтән мимьлә. Ик тьәмьжы вәс тьәмьгьц ләктын мижь, ик тьәмьжы вәсөжым шәрән мижь, ынгылдарән мижь. Тәнә вәлә йрвезьвлә куштылыгын тымәньят, рашкыдын ынгылат. Кьрән-кьрән, лаштыклән пуәнә гьнь, кьцә попаза кьлдән шьндәнә гьнь, йрвезьвлән пәлымәшьшты куктаналт шьнцәш.

Тәнә гьньят, сисьтәмь лижы манын, ик йиш пәшәм (шамак толшы: йылмь ладывлә тьшлөмәшьшым) тьнгәл шьндән, тьдьым вәлә программы пытәрймәшкок йштөмлә агыл: ик пәшә донок йьрпьнцәт. Пәлымәшьшым, мыштымашыжым, у йлымәшлән кәрәл пәшәшкы, социализм йштөмәшкы пыртән мышташ кәләш. Пәлымәш, мыштымаш йлымәшлән кәрәл гьнь вәлә, тьдьым тымәньшнә, тьдьы кәрәл ыләш. ЦК-н шудымьжы тәхәнъ ыләш.

1932-шы ия лыкмы у программышты йылмь пәшә айырән, шьндьымь кыды йжәпьн, махань йиш пәшәвләм йштән мимьлә тьдьым цилә анчыктән пу; тымдышывләән пәшә куштылтымы, программыштыш матерьялымы пайылаш ак кәл.

Ти кньгәштө йылмь пәшә кок цуцәш пайылымы: пытәриш кьдәжьшты йылмь ладывләм тьшлән сирьмәш (грамматический материал); вәс кьдәжьшты йылмь лывыртым пәшәвлә дон лытмаш. Йлымәшлән кәрәл пәшә йштөмәш анчыктымы. Тымдым годым, программьм анчалын, кок кьдәжгьцят матерьялвләм нәльн мимьлә махань йиш пәшә, кыды йжәпьн анчыктымы, тьдьым нәлмьлә.

Йылмь ладывләм тьшләш тәнә тымдымла.

1. 1-ш §-шты пытәри шайа Васльи чиям нәльктымь гишән сирьмь. Вара тьшләш йатмашвләм шьндьымь. Вара пәшә пумы. Пытәртьшәш тьшлән, пәлән нәлмьм кьтькьн кәләсән пумы (пынцалмаш).

Кньгәштө ти анчыктымьвләм тәнә тымәнъмьлә: пытәриш шайажым йажон лыдын ләктәш, цилә ынгылән нәләш; вара шайа гишән хытыраш, тьшләш; вара йатмашвлә шьндьымь; пәлымәшьшкы, тьшлөмьжы йажоракын ышыш вацшы манын, пәшә пумы; вара цилә рашкыдын ынгылән нәлмькы, ашьндәрәш манын, пәлымәшьшым кьтькьн пынцалын йшкә тьтәрәтөшкы тымәншьвлән сирән нәльктымьлә.

Ыңылэн нәлмькы, пынцалтышым сирэн нәлмькы, эчә пәшәм пуаш лиэш: Пәләмьжым ырвэзы сирым пәшәшкыжы ыртэнмыштыжы.

2 §-шты тйшлэмәш тон пынцалмаш шйндымь. Тымькы 3 § кәә, пәшә пумы (кәләсймәшвләм айыраш тымәнәш).

Кнъигәнән 2-шы кыдәжышты йылмь лывыртым пәшә влә анчыктымы ылыт. Ти пәшәвлә тәхәнвлә ылыт:

1. Ырвэзывлә тымдышын йатмашвләэш йшкә ыләмәшш-тйгыц кыткын кәләсэн, шайышт пуат.

2. Ик ышын шанэн лыктын, цилә ик шайам сирәт (коллективное сочинение). Шамак толшы: „Сирымәш“.

Тымдышы вктәрймдон цилән шанат: кыцә кәләсэн пуаш кәләш, кыцә сирәш кәләш, кун попымыжы тбрәш толәш, кун акйары. Кәләсэн пумывләм, йарыктымыжым, тымдышы клас хангаэш сирә. Вара, шайам клас хангаэш сирэн пйтәрймькы, ырвэзывлә тьэтйрәтйшкышты сирэн нәлйт.

3. Угыц колмы шамаквләм, вәс канәк тьэтрәтйшкы сирәт, постарат. Тәхән шамаквлә лытмы годым, шайышмы годым сэдок ләктын мйәт. Тәхән шамаквләм сирэн нәлмьгыц пасна эчә ырвэзывләм попымакышты пырташ кәләш. Ти шамаквләм ыртэн кәләсймәшвләм кәләсйшты, сирйшты.

4. Попым годым кыды шамаквләшты йаралым, йажом йарыдымым, худам анчыктат. Тйхән шамаквләм пәләш, пасна пәшә анчыктымы.

5. Кнъигәштыш шайа гань шайам йшкәгыц шайышт пуат.

6. Картынвлә вйләц анчэн шайышт пуат, сирәт.

Ырвэзывлә колышташ тымәнйәт. Ыңылмыштым картын вйләц сирэн пуат. Йажон, цәвәрйн шайыш пуаш, йәмдйләлтәш кәләш: кыцә, ма лин мйә, шайышшылан сынцәшйжок кайжы. Тйнәм вәлә анчыктән пумылаок шайышт пуэн кәрдәш. Мары йылмьн цәвәржым пәләш, тйшләш кәләш; шактән колтымыжым, кайын колтымыжым моло йөнәш толшы шамактон кәләсэн пуаш кәләш. Кнъигәштыш цәвәрйн, анчыктән пумылаок шайышмыжым әшйш нәләш кәләш, локтылаш ак кәл.

7. Лыдышвләм лыдаш тымдымаш лыдышышты ма гишән шайыштәш, шамаквләжым кыцә ыңылмыла, махань шамаквлә ылыт, кыцә лыдышыжым шайышт пумыла — кыдыжым йшкәктын кыдыжым шукын кәләсэн пумыла, тидйвләм цилә тымәншйвләлән ыңылдарән пумыла. Вәс кнъигәштыш лыдышвләмәт ти анчыктымывләдон шайышт пуаш лиэш.

8. Тымдышы, шайанкышкәржым пуа, шайам тйнәл пуа. Ырвэзывлә вара ымбакыла шайыштыт, шайан пйтәртйшкыжым кәләсэн пуат.

9. Кәрәл бумагавләм ырвэзывлә сирәш тымәнйәт.

10. Шайышмым ырвэзывлә рисуйән пуат, мадын пуат. Пәләмәшым, мыштымашым кыцә, кынам ыләмәшлән кәрәл пәшәшкы пырташ лиэш, тидәт кнъигәшты анчыктымы (Выставка. Сирымәш. Протокол. Ләнйин лык. Мастьерскойыш кашмы. Шйргы лык).

Ти йылмы паша материалвлажы молы дьисциплиныдон
пижын мий. Тиды кныгаштыш кыдэжвлэгыцок кайэш:

Ышкэ йылмы пашавлам кыцэ Ыштымля.

Октябрь айом эртэрэнэ.

Тэл.

Лэньиным ана монды,

Пцоньэр мыры

Вольыквлэда, звэрвлэ.

Кэквлэ.

Мастьерскойышты.

Бдырамашлан

Майын пьтарыш кэчы айо.

Шошым йур.

Ти кныгаштыш материалым йылмы пашадон, шотлым
пашадон, рисуйымыдон, мастьерскойышты паша Ыштымдыдон
пижыктэн мимыла.

П. Г. Григорьев.

Шай

Кэлэ

ме

Кэлэ

ме

Онд

Онд

Кэлэ

кы

Кэлэ

кы

вар

Кылд

Кэлэ

мэ

Кэлэ

лэ

мә

Йатм

ты

Сыгы

Шуд

Шам

ды

Школ

Йынг

Сыгы

дә

ТЫҢАЛТЫШВЛА.

Пытәриш кыдәж.

	<i>Стр.</i>		<i>Стр.</i>
I. Кәләсымәш.			
Шайа	3	Кавштавичы пәшә	18
Кәләсымәшвләм кыцә айырымыла	4	Кужын кәләсымәшышты тәнгә цәрнәнә	18
Кәләсымәшвләм айыраш тымәнһәнә	5	Йәжынгән кәләсымәшвлә	19
Ондырин сирымәшыжы	5	Кок кәләсымәшым кылдымәш	20
Ондырин вәс сирымәшыжы	6	Мыры	21
II. Кәләсымәш.			
Кәләсымәшышты шамаквлә кылдәлтыт	7	IV. Шамак. Йук. Букува.	
Кәләсымәшышты шамаквләм кыцә попаза, шындаш лиәш вара	8	Алфавит (кого изи йиш букувавлә)	22
Кылдыдым шамаквлә	8	Михәлә	22
Кәләсымәшвләм сирәш тымәнһәнә	9	Пасна кәләсымәшвлә	23
III. Кәләсымвлә.			
Кәләсымәшвлә: йатмәш, кәләсымәш, латнап кәләсымәш, сыгырәлын кәләсымәш	11	Ләнһын	23
Йатмы пәлывләм шындаш тымәнһәнә	11	Шамак, йук, букува	24
Сыгырәлмы пәлы	12	Мадыш—пәшә	25
Шуды годым	13	Мырым йук, мырыдым йук	25
Шамак сәрәлтыштон раскыдын лыдаш тымәнһә	14	Пингыдын дә пышкыдын шактышы йуквлә	27
Школыш кәнә (мыры)	15	V. Пингыдын дә эчә пышкыдын шактышы, мырыдым йуквлә	
Йыһыл йук	16	Пышкыдәмдымым анчыктышы (ь) букува (пышкыды пәлы)	27
Сыгырәлмы шамакым тышлыдә	17	Шамак йәжынг	29
		Кәнһыжын цәвәржы	30
		Шамак лаштыкым корныгыц корныш кыцә ваштымыла	31
		Шамак йәжынгым сыгырәлмәш	31
		Сәмән лыдыш	32
		Хаға	34
		Пыжар	34

VI. Йук тон букува.

Сага-сагаок икань букуваан	Шамак пачышты да пап-
шамаквлә 34	шалны кыцэ шакта, тынгэ
Кожла мары 35	сирәнә 38
Шамакышты кынамжы йук-	Шамакышты сирьдым йук-
тон букува тбрәш ак то-	вләм пыртән кэләсэнә . . 39
ләп 37	

Вәс кьдәж.

Бшкә ййлмь пашәвләм кы-	Пионьәр мыры 56
цә бштымьлә 40	Пионьәр марш (мыры) . . . 56
Октявьр айом кыцә эртә-	Вольквлә дә звәрвлә . . . 57
рәнә 41	Кәквлә 58
Ровочый дон хрәсән халы-	Вольквлән дә кәквлән поль-
кын кого айожы 42	зышты 58
Пашә анчыктымаш 43	Мастьәрскойышты 59
Сирьмаш колташ тымәнәдә . 44	Мастьәрскойыш кашмыдам
Шьргьш кашмы гишән йа-	звәнодон сирьдә 59
дышмаш 45	Стольәрын хәдьрвләжы . . 59
Куги дә бьрвзәйвлә 46	Ыргызын хәдьрвләжы . . . 60
Шоңы кож 47	Пашәм анчыктымы мадыш . 60
Шьргь пашашты 49	Бдьрәмәшлән 60
Тымәншбвлән погынымаш . 49	Майын пьтәриш кәчы айо . 61
Протоколым тәнә сирәт . . 50	Майын 1-иш кәчы 62
Погынымаш видьм сәм . . . 50	Шошым 62
Тәл 51	Шошым йур 63
Лым пьрцы 51	Кьдьртыш йук 64
Поран 52	Экскурсиш кашмаш 64
Ләншиньм ана монды 53	Экскурсишты ужмым кыцә
Ләншин шудьмлә бленә . . . 53	сирьмлә 64
Ләншин шудьмьм ку вьктә-	Кәквлә 65
рән миә 54	Школын кавштавичы пашә . 66
Ләншинән 55	Кавштавичы пашә 66
Ләншин лыкым кыцә бшты-	Лыпы 66
мьлә 55	Колхоз ныр 66
	Тымдышывлән 68

7.

38

39

56

56

57

58

58

59

59

59

60

60

60

61

62

62

63

64

64

64

65

66

66

66

66

68

68

114

Мар. г.
3-473

АқшЫ 35 коп.
Цена 35 коп.

У. 12. п.

П. Г. ГРИГОРЬЕВ и С. Я. МЕЛЕШОВ
УЧЕБНИК ПО РОДНОМУ ЯЗЫКУ
для II года обучения

На горно-марийском языке

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧЕБНО - ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
Москва, Кузнецкий мост, 16